

ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ

Выпуск №7 (71)
(ліпень)

www.lit-bel.org www.novychas.org

Культурна-асветніцкі праект Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага часу»

Анонс

«НАВІНЫ»: літаратурна-грамадскае жыццё ліпеня.....	с. 2.
«АДРАДЖЭННЕ»: да 110-годдзя аднаўлення беларускага друку.....	с. 3.
«НАРЫС»: Аляксандр МІКУС пра язычніцкую дамінацыю ў нацыянальным станаўленні.....	с. 4.
«ЗАПІСЫ»: згадкі Станіслава ДУБЯНЕЦКАГА пра 70-я гады.....	с. 5.
«АРХІВ»: эпістэлярыі Зоські ВЕРАС.....	с. 6.
«ФОРУМ»: вершы Ірыны ХАДАРЭНКА і мініяцюры Сяргея ВЕРАЦЫЛЫ.....	с. 7.
«ЧЫТАЛЬНЯ»: фрагменты апавесці Вячаслава ЛАПЦІКА.....	с. 8-9.
«ПАЗІЯ»: вершы Анатоля і Васіля ДЭБІШАЎ.....	с. 10.
«САТЫРА»: фельетон Анатоля САНАЦЕНКІ «Начальнік ідэалогіі».....	с. 11.
«ПРОЗА»: апавяданне «Загадай сабе — не здавацца» Валерыя САНЬКО.....	с. 12-13.
«ДЭБЮТ»: апавед Стася ІЛЬІНА.....	с. 14.
«АГЛЯД»: ЛеГал пра чарговы нумар «ДЗЕЯСЛОВА».....	с. 15.
«КАЛЕЙДАСКОП»: літаратурныя навіны замежжа і навінікі беларускага кнігавядання.....	с. 16.

ДЫСКУРС

СЭРЦА ПРУССКАЙ ЛІТВЫ

Аляксандр МІКУС

Калі параўноўваць літоўскі і беларускі рухі нацыянальнага адраджэння на сутыку XIX і XX стагоддзяў, кідаецца ў вочы, наколькі моцна ў літоўцаў прысутнічала язычніцкая дамінацыя. Гэта, нібы праграму, заклаў Сімонас Даўкантас, які ў 1845 годзе ўпершыню па-літоўску напісаў кнігу па гісторыі Літвы «Лад старажытных літоўцаў, гаранаў і жамойтаў», дзе быў вялікі раздзел «Вера старажытных літоўцаў».

Прапанаваны ніжэй артыкул, прысвечаны важнай для літоўскай нацыянальнай свядомасці гары Рамбін (Rambinas) у Жамойці, пакліканы паказаць, як сівая старажытнасць можа дапамагачь працэсам нацыянтварэння, а таксама — як выяўляецца жывая павязь часоў.

З бронзавага веку гары, сярод якіх была і гара Рамбін, утваралі велічную «браму» вышыняў у 30-40 м, паміж стромымі схіламі яе нёс свае воды ў недалёкую ўжо Балтыку Нёман. Рамбін узвышаўся над самай ракой і быў найвышэйшай кропкай наваколля. На ўсход ад яго распасціралася Літва, на захад — хінулася да мора занёманская Прусія.

Рамбін, як мяркуюць, быў цэнтрам пляменнай тэрыторыі скальваў — балцкага племя ў ніжнім Панямонні. Старажытная Скальвія надзвычай пацярпела ў часе крыжацка-літоўскага процістаяння. Да часу Грунвальдскай бітвы за гэтай зямлёй ужо трывала замацавалася была назва «пустэлья» (Wiltis) — спустэлы абшар паміж двума ваюючымі бакамі.

Мелнскім мірам (1422 г.), які паследаваў за Грунвальдам, гэтая тэрыторыя была адпісаная Нямецкаму ордэну. Немцам яна належала пяцьсот гадоў (Прускае герцагства, Прускае каралеўства, Нямецкая імперыя). Пас зямлі ўздоўж правага, «літоўскага», берага Нёмана атрымаў назву Мемельскага краю (Memelland, Мемель — нямецкая назва Клайпеды і ракі Нёман).

Зямлю, што займела сваю пэўную ўладу, пачалі адразу засяляць каланісты з усходу, з Літвы.

Неўзабаве гэтыя тэрыторыі абпал Нёмана храністы ўжо называюць «Малой Літвой», так многа сюды перасялілася літоўцаў. Самі яны да нядаўняга часу называлі сябе Прусскай Літвой, або літоўнікамі (lietuvininkai). Але не ўсе — у пачатку XX ст. літоўнікамі ў тым жа Мемельскім краі называла сябе чвэрць жыхароў, яшчэ чвэрць — «мемельляндэрамі» (мемельскімі «гутэйшымі»). І палова — немцамі (пасля паморку ў XVIII ст. сюды перасялілася шмат нямецкіх сялян). Такая, сцісла, этнічная гісторыя гэтага краю.

У канцы XIX ст. Мемельскі край зрабіўся агменем дзяржаўніцкіх памкненняў літоўцаў. Тут пачалі выдаваць першыя літоўскія газеты — «Аўшра»-Світанак, «Варпас»-Звон. У занёманскіх Тыльжы (літ. Тыльжэ, цяпер рус. Советск) і Рагнеце (літ. Рагайне, рус. Неман) распачынаўся літоўскі рух. Адсюль у забраную Расіяй Літву неслі кніганошы літоўскія друкі. Распаўсюджваліся літаратурны ішоў паўз гары Рамбін. У вёсцы Біцяны, што ля падножжа гары, друкарню і вялікі склад літоўскага друку ў сваёй сядзібе ўладкаваў Марцінас Янкус. Яго сядзібу ля Рамбіна ў Літве называюць «Мекай кніганошаў».

Ад 1881 года на Рамбіне літоўнікі пачалі ладзіць шматлюд-

ныя купальскія святкаванні. На 500-годдзе Грунвальда (1910 г.) на Рамбіне ўрачыста пасадзілі дубок, карані якога засыпалі жменьмі зямлі, прывезенай прадстаўнікамі з розных мясцінаў Малой Літвы.

У 1923 годзе М. Янкус гора-ча вітаў паўстанне літоўскіх стралкоў, вынікам якога стала далучэнне Мемельскага (Клайпедскага) краю да Літоўскай Рэспублікі. Ад гэтага года М. Янкус стала пасяляецца ў Біцянах. Ён робіцца «ахавальнікам Рамбіна», яго называюць «патрыярхам Малой Літвы». Штогод на Купалле на гару з'яжджаюцца тысячы чалавек.

У гонар дзесяцігоддзя незалежнасці Літвы (1928 г.) М. Янкус ставіць на Рамбіне алтар, каб паліць на ім святы агонь. Алтар быў змураваны з камянёў на ўзор «печкі», у нішы якой палаў агонь — каб не заліў дождж. На алтар зверху ўсталювалі пляскаты валун — кутні камень з пад роднай хаты Янкуса, пабуранага ў вайну. На гэтым камяні з адваротнага ад агня боку выбілі «Калюмны». Камень на Рамбін цягнулі чатырма коньмі.

Тады ж Янкус пачынае весці «Вечную кнігу гары Рамбін» (сёння захоўваецца ў літоўскай Нацыянальнай бібліятэцы, ваьжыць амаль 20 кг, гэта найбуйнейшая ў Літве кніга). Першым, на Купалле 1928 года, у кнізе зрабіў запіс

мысляр Відунас: «Няхай расце ў літоўскім народзе ўсё добрае, прыгожае, мудрае, справядлівае і трывалае!». У кнігу запісваліся ўсе наведнікі Рамбіна. Сярод іх было шмат замежных дыпламатаў. У міжваеннай Літве была завядзёнка: замежныя паслы, пасля таго як прадставяцца прэзідэнту, ехалі на Рамбін, да Янкуса. Таму Янкуса называлі таксама «Малым, або Другім прэзідэнтам Літвы».

Асабліва памятным быў візіт на Рамбін намесніка Генеральнага сакратара Лігі Нацый (тагачаснага аналага ААН) японца Ятары Сугімуры (Yotaro Sugimura) у 1929 годзе. Тады дачка Янкуса Эльза ў вобразе жрышчы-вайдалоткі прывяла Сугімуру да прысягі богу Пяркунасу. Вось як яна сама потым гэта апісвала:

«Пасля спеваў уся дэлегацыя, са спадарожнікамі, наблізілася да ахвярніка. Гасцям патлумачылі, што месца ахвярніка — з дахрысціянскіх часоў, калі ў гэтым месцы ў часы старой Літвы пасвечаныя багам літоўкі-вайдалоткі палілі святы агонь. Мяне прадставілі як сучасную вайдалотку.

Сугімура, наблізіўшыся да ахвярніка, запытаў мяне, ці павінен ён што рабіць. Тады я яму сказала, што ён павінен прысягнуць старажытнаму літоўскаму Богу Пяркунасу, што будзе заступацца за справы Літвы.

— Добра, — кажа Сугімура, — калі ласка, кажыце словы прысягі, я прысягну.

І я казала, а ён паўтараў такія словы:

— Прысягаю Літоўскаму Богу Пяркунасу, што я ў Лізе Нацый заўсёды буду стаяць за справы Літвы і буду рабіць што толькі змагу, каб Вільня была вернутая Літве. Бог Пяркунас няхай дапаможа мне».

А пра купальскія святкаванні на Рамбіне можна даведацца з успамінаў іншай іх удзельніцы:

«Найперш мяне зачаравалі дзеўчыны ў народных строях і мноства людзей, якія ішлі пехатой, ехалі вазамаі, упрыгожанымі кветкамі і зелянінай. На ўездзе ў сасоннік перад месцам урачыстасці стаяла аплеценая зелянінай брама, побач луналі сцягі розных арганізацый. Далей таксама было яшчэ больш такіх упрыгожаных брамаў. Людзей была процьма. Стары М. Янкус запаліў ахвярнік, потым пайшоў у сярэдзіну пляцоўкі запаліць вогнішча, тады ён сказаў сціслую прамову пра значэнне ўрачыстасці і павіншаваў усіх з Купаллем. Я была зачараваная праграмай, у якой былі хоры, пастаноўкі, праграма працягвалася ля вогнішча, дзе адбываліся агульныя спевы народных песень, скокі, гульні.

Працяг на стар. 12 (4) ▶

▶ ПАЗЭІЯ

НІЛ ГІЛЕВІЧ

Успамін, ярчэйшы за ўсе іншыя...

У той далёкі навагодні вечар,
Любуючыся, як яна танцуе,
Я раптам пераняў яе пагляд, —
Такі вымоўны, незвычайны, дзіўны,
Якога я ні разу — за паўгода,
Як мы пабраліся — не перастрэў.
Пагляд якоісь надчалавечай сілы
І незямной анёльскай чысціні
Мальбоўна заклікаў: «Пабач! Пабач,
Якая я шчаслівая, што мы
З табой — адно! Што я — твая! Твая!
Твая і толькі! Па астатні ўздых!
Дык не ўсумніся ж! Ні на міг! Ніколі!...».
Уражаны, я ўсхваляўся нават
І ўдзячна паківаў ёй галавой:
«Ніколі. Ні на міг. Я знаю — хто ты...».

О, той далёкі навагодні вечар
І той пагляд! І той яе пагляд!...
Пагляд якоісь надчалавечай сілы
І незямной анёльскай чысціні.
Пагляд, які ніколі больш ужо
Не паўтарыўся. Да канца жыцця.
Ніколі. Нават і на міг. Чаму?
Таму што ён ад Бога быў. Ад Бога!
А Бог такое кажа толькі раз...

2012

І зноў

І зноў сыходзіць ноч. І зноў світае.
І зноў душу мне працінае боль.
Як позна зразумеў ты, што Святая,
Святая несла крыж пакут з табой!

Звазі...

Звазі мяне, мой сыне, на магілу
Твай матулькі. На паклон звазі.
Яе — няма, — і я жыву над сілу.
Рыўкамі. Ад слязы і да слязы.

1956. Жнівень

Душа Беларусі балюча трымцела
журботнай струной:
Праводзілі Коласа ў вечнасць. І мне
казаны быў гонар:
На пару з адной маладзенькай
паклонніцай Музы Ягонай
Пранесці ад плошчы да плошчы
жалобны вянок за труной.

І вось мы нясем той прыбраны у зелень і
кветкі вянок.
Трымаем з бакоў, і спаднізу трымаем
— далонь ля далоні.
Як скрушина чарнеецца крэп на вянках у
даўжэзнай калоне!
Як радасна пальчыкі ціснуць на пальцы
мае... «незнарок»!

2012

Трыялет

Сястры Святлане

Ні ў аднаго на ўсёй зямлі паэта
Такой сястры, як у мяне, няма.
І не шукайце гэтакі лёс дарма
Ні ў аднаго на ўсёй зямлі паэта.
Няйначай Маці Божая сама
Жывіць мой дух прыходзіць, а не Света.
Ні ў аднаго на ўсёй зямлі паэта
Такой сястры, як у мяне, няма.

2011

▶ ЮБІЛЕЙ

«ЯНКА КУПАЛА ІДЗЕ»

7 ліпеня споўнілася 130 гадоў з дня
нараджэння народнага паэта Беларусі
Янкі Купалы.

З гэтай нагоды ў сталіцы Беларусі і ў
многіх рэгіёнах краіны адбыліся трады-
цыйныя чытанні і літаратурныя сустрэчы.
Было шматлюдна ў мінскім музеі песняра.
А ў Дзяржаўным літаратурна-мемары-
яльным музеі Якуба Коласа адкрылася
выстава пад назвай «Мой дружа, Янка».
Матэрыялы выставы дазваляць наведваль-
нікам дакрануцца да гісторыі сяброўства
класікаў беларускай літаратуры — Янкі
Купалы і Якуба Коласа.

А 6 ліпеня ў Магілёўскай гарадской
бібліятэцы адбылася літаратурна-музыч-
ная вечарына. Супрацоўнікі бібліятэкі
Ірына Цінякова і Святлана Міхальчук
з дапамогай аўдыё-відэапрэзентацыі
вырашылі яшчэ раз пагартыць старонкі
біяграфіі вялікага беларускага Песняра.
Наведвальнікі з цікавасцю паслухалі
расповеды аб узаемаадносінах Я.Купалы
з Паўлінай Мядзёлкай, а таксама сагу аб
Уладзіславе Луцэвіч, з якой паэт звязаў
сваё сямейнае жыццё.

Старшыня Магілёўскага аддзялення
СБП Мікола Яцкоў у сваім выступленні
зрабіў акцэнт на абставінах таго часу, калі
каханне паэта трапіла пад чорныя крылы
ваеннага ліхалецця, і Купалу давалося
займацца пытаннямі беларускага войска.
Згадаўся купалаўскі цыкл вершаў «На
вайсковыя матывы. Песні на ваяцкі лад»,
музыку да якога напісаў Мікола Яцкоў. У
выкананні Міколы і Алы Яцковых прагу-
чалі песні «Дзе ты, хмелю, зімаваў...» і «А
ў бары, бары...».

Заклучным і вельмі ўрачыстым акор-
дам вечарыны стала выступленне паэта і
барда, намесніка старшыні СБП Эдуарда
Акуліна, які звярнуў увагу прысутных
на неабсяжнасць Купалавага сусвету, які
павінен увайсці ў кожнае беларускае сэрца
— каб нам і дыхалася вальней, і жылося
лепей. У выкананні Э.Акуліна прагучала
некалькі песняў, у тым ліку і вядомая

«Янка Купала». І калі ўся зала пачала пад-
пяваць «Янка Купала ідзе — нас за сабою
вядзе», адчулася: неўміручае сэрца паэта
заўжды з намi. Было, ёсць і будзе.

А надвячоркам 7 ліпеня два дзясяткі
магілёўцаў сабраліся на Замкавай гары ля
памятнага знака «Машэка», каб адзначыць
юбілей Паэта (які расказаў свету краналь-
ную гісторыю пра гэтага асілка). Гучалі
вершы Я. Купалы, урыўкі з яго паэм,
вершы іншых паэтаў, яму прысвечаныя.
А назаўтра прысутных чакала паездка
чыгункай у Ляўкі, дзе святкаванне юбілею
знайшло свой працяг.

Ул. інф.

Фота Ілліны Свінчак

▶ СУСТРЭЧЫ

... І ЗНОЎ СВЯТА Ў ВЯЗЫНЦЫ

Нядаўна Вячаславу Чамярыцкаму,
Яўгену Лецку і мне выпала добрая,
радасная нагода пабываць у славаці
нашай Вязынцы. Зрэшты, такая
мажлівасць ёсць заўсёды, але гэтая
была прымеркаваная да значнай
падзеі.

Маладзечанскі райвыканкам, пры
падтрымцы супрацоўнікаў Маладзечан-
скай цэнтральнай раённай бібліятэкі імя
Максіма Багдановіча ажыццявілі высака-
роднае выданне. У год 130-гадовага юбілею
славаціа земляка яны знайшлі сродкі,
каб напамніць нашай чытацкай грамад-
касці асобныя творы яшчэ аднаго свайго
земляка. Такім чынам, пабачыла свет
кніга Рыгора Семашкевіча «Янка Купала і
беларускае адраджэнне». Гэты аднатомнік
уклучае ўсё лепшае, чым вызначыўся ў
навуковай дзейнасці апантаны, глыбокі
даследчык, які, на жаль, ужо хутка 30 гадоў
як не з намi.

Тэксты падрыхтаваў і ўклаў, напісаў
прадмову і зрабіў каментарыі сучасны
натхнёны даследчык з Маладзечна Мі-
хась Казлоўскі, які сёння — адзін з самых
дасведчаных, аўтарытэтных краязнаўцаў,
навукоўцаў рэгіянальнай гісторыі, літара-
туры, культуры і мастацтва, адкрыццём
многіх невядомых старонак з яе сутнасці
і аблічча пашыраючы ўсведамленне пра
наш агульнанацыянальны пласт.

На сустрэчы з бібліятэкарамі, настаўні-
камі, вучнямі дружна было падкрэслена:
кніга Р. Семашкевіча гучыць і сёння. Бо
яна шчыра, заглыбленая і напісана на
высокім навуковым узроўні. А да ўсяго
пра многае і цяпер можна чытаць як пра
адкрыццё. Зразумела, найперш чытачу

маладому. Пра Янку Купала і Эпімаха-
Шыпілу, пра паэта-юбіляра і «Нашу Ніву»,
пра Ігната Буйніцкага, пра беларускі
літаратурна-грамадскі рух у Пецярбурзе,
пра часопіс «Гоман», пра беларускі студэ-
нцкі рух пасля 1905 года ў Пецярбурзе,
пра наладжаную там нашымі землякамі
выдавецкую справу і іншае, без чаго, можа,
справа беларушчыны напрыканцы 19 і
пачатку 20-га стагоддзя не набрала б такой
моды, не паспрыяла б нашаму нацыяналь-
наму адраджэнню.

Дададзім, што аднатомнік Рыгора
Семашкевіча выдадзены нядаўна ў Мала-
дзечна ва УП «Друкарня «Победа»».

Аўтарам сцэнарыя літсустрэчы была
Таццяна Закрэўская. Хораша выступіў
ансамбль народнай песні «Харашуха» пры
музычнай маладзечанскай школе, а да све-
ту паэзіі прысутных дакранула чытальнік
вершаў Наталля Фандорка, што ўсё разам
пераўтварыла вечарыну ў свята.

Тым больш, што да ўсяго быў прадстаў-
лены новы № 14 гісторыка-краязнаўчага і
літаратурна-навуковага альманаха «Куфэ-
рак Віленшчыны».

Генрых Далідовіч

▶ САЮЗ

ДЗВЕ «СТРОМЫ»...

Магілёўскае абласное аддзяленне
ГА «Саюз беларускіх пісьменнікаў»
выпусціла другі і трэці нумары
літаратурна-мастацкага бюлетэня
«Дняпроўская строма» (за травень
і чэрвень).

Бюлетэнь расказвае пра ўдзел сяброў
аб'яднання ў паэтычных імпрэзах у Магілёве і па-за
межамі роднага горада. Трэці нумар «Дняпроўскай
стрымы», які выйшаў ужо на «вялікафарматных»
4 старонках, прысвечаны паэту Алесю Письмянко-
ву, ураджэнцу вёскі Бялынкавічы, што на Магілёўш-
чыне. У ім змешчаны матэрыялы, падрыхтаваныя
пагодле вынікаў паездкі магілёўскіх літаратараў
на першае абласное свята паэзіі і аўтарскай песні
ў гонар паэта «Письмянкоў луг».

І ТРЭЦІ «ВЫТОК»

Убачыў свет чарговы выпуск бюлетэня
Брэсцкага абласнога аддзялення Саюза
беларускіх пісьменнікаў і лунінецкага
творчага клуба «Муза» — «Выток №3(29)».

У датаваным ліпенем нумары змешчаны інфарма-
цыя аб мерапрыемствах апошніх месяцаў з удзелам
сябраў філіі ў Брэсце і Луніцы, аб вечарыне Алеся
Каско ў Ганцавічах, сёлетніх Днях беларускай і швед-
скай паэзіі, вершаванае прысвячэнне Івану Арабей-
ку, расповеды Леаніда Хведарава аб прэзентацыі
ў Берасці чарговага нумара часопіса «Верасень» і
Надзеі Ладаражанка — аб вечарыне да Сусветнага
дня паэзіі, матэрыялы аб прэзентацыях новай кнігі
прозы Міколы Сянкевіча «Незваротны шлях» і збор-
ніка ўспамінаў «На абпаленых крылах», успаміны Мі-
хася Малиноўскага пра баранавіцкага паэта Анатоля
Станкевіча (якому сёлета споўнілася 675 гадоў), аг-
лед Віталія Дымава дзейнасці літаратараў і творчых
асоб Лунінецчыны за апошнія паўтары гады.

Вадзім Жылко

▶ ЛЕКТОРЫЙ

ПЕСНІ СВАБОДЫ

ДА 110-ГОДДЗЯ АДНАЎЛЕННЯ БЕЛАРУСКАГА ДРУКУ

Алесь АКУЛІЧ

Беларускае друкаванае слова, з'явіўшыся адным з першых у славянскім свеце яшчэ на світанку XVI стагоддзя, на пачатку стагоддзя XX мусіла адраджацца з неймавернымі цяжкасцямі, нелегальна.

Нашая літаратура была крэўна спалучана з ідэямі, ідэаламі, духоўнымі і сацыяльнымі запатрабаваннямі свайго народа, нацыі. Этапы духоўнага, свядомаснага, нацыянальнага станаўлення беларусаў, як і этапы станаўлення беларускай дзяржаўнасці, гарманічна высвечваюць і этапы развіцця літаратуры.

Так, перыяд станаўлення ўласна-беларускай літаратуры (XIV–XV стагоддзі) унікальна фармавана старабеларускай дзяржаўнасці і старабеларускай народнасці: летапісы вялікіх князёў літоўскіх; эпоха Адраджэння асацыюецца з постацямі Ф. Скарыны, Я. Вісліцкага, М. Гусоўскага.

Не стала выключэннем і XX літстагоддзе, якое непарыўна звязана з ідэямі нацыянальнага адраджэння. Больш за тое, менавіта яно тую ідэю нарадзіла, вышаставала і данесла народу. Якрая беларуская літаратура на пачатку мінулага стагоддзя першай уздымала праблемы сацыяльнай і палітычнай свабоды свайго народа, ідэі нацыянальнага самавызначэння і новага дзяржаўнага адраджэння. Уздым грамадска-культурнага руху ў колішняй Расійскай імперыі на тэрыторыі беларускіх земляў, як і ўздым выдавецкай справы, як і зараджэнне беларускіх палітычных рухаў і партый, пачыналіся ва ўлонні літаратуры.

У XX стагоддзі да адраджэння беларускай нацыі і дзяржавы, да распрацоўкі беларускай літаратурнай мовы і яе граматыкі першымі спрычыніліся беларускія пісьменнікі. Яны стварылі першыя беларускія газеты і выдалі першыя беларускія буквары і чытанкі. Урэшце, гэта яны — беларускія пісьменнікі — распачалі нацыянальна-вызвольны рух на абшарах Расійскай імперыі, гэта яны былі першымі палітыкамі і дзяржкіраўнікамі Беларусі, і гэта яны сталі першымі кіраўнікамі і Беларускай Народнай Рэспублікі (Вацлаў Ластоўскі), і Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі (Цішка Гартны). Перад беларускімі літаратарам пачатку XX стагоддзя стаялі адразу дзве маштабныя задачы: уласнаасцяжыная, мастацкая, і грамадская, дзяржавабудаўнічая.

Як у кожнай з'явы ёсць свой пачатак, ёсць ён і ў нашай літаратуры XX стагоддзя. І пачатак той не быў увянчаны спрыяннем ці дзяржаўным клопатам. Не было беларускай граматыкі, а самае найістотнае — беларуская мова забаронена ў афіцыйным

Родавая сядзіба Іваноўскіх Лябёдка

ужытку. І будзе, напэўна, цікава даведацца (пра гэта не пішацца ў падручніках) аб тым, што першай «літаратурнай» беларускай кнігай XX стагоддзя стала выдзена ў Пецябургзе кніга А. Ельскага «Слова аб праклятай гарэлцы і аб жыцці і смерці п'яніцы. Добраму Беларускаму народу, на пакраплення яго душы і розуму». А затым...

Усё пачалося з таго, што Вацлаў Іваноўскі, студэнт Пецябургскага тэхналагічнага інстытута, купіў у 1902 годзе гектограф (спрошчаны друкарскі апарат для атрымання копій — да 100 асобнікаў — з напісанага ці надрукаванага тэкста), ахвяраваўшы на свой побыт заробак са студэнцкай практыкі.

Першае выданне В. Іваноўскага і заснаванай ім Беларускай рэвалюцыйнай партыі — адова «Да інтэлігенцыі». Адна з галоўных думак, выказаных у ёй, — неабходнасць стварэння граматыкі беларускай мовы і працы па абуджэнні нацыянальнай свядомасці нашага народа (адова па-польску). Затым быў нелегальна аддрукаваны часопіс «Свабода», які меркавалася ператварыць у орган Беларускай рэвалюцыйнай партыі. Ручную матрыцу «Свабоды» на вострым абачынаў зрабілі Вінцэнт Валейка (пецябургскі гімназіст, зямляк Іваноўскага — нарадзіўся ў фальварку Галавічпаль, побач з Лябёдкай Іваноўскіх) і сябар Польскай партыі сацыялістычнай Мілер. Увесь неабходны матэрыял сябры перавезлі ў сядзібу Іваноўскіх, дзе, па традыцыі, усе сямейнікі збіраліся на святы Вялікадня і Божага нараджэння. Там падчас калядных вакацыяў 1902 года і было надрукавана 200 асобнікаў першага нумара «Свабоды». «Свабода» адкрывалася двума артыкуламі пра палітычныя варункі і нацыянальную свядомасць беларусаў ды вершам «Добрыя вясці» Уладзіслава Сыракомлі.

На тым жа гектографі былі нелегальна выдзены і «Калядная пісанка» (1903 г.) ды «Велікодная пісанка» (1904 г.), у якіх змеш-

В. Іваноўскі ў перыяд выдання «Свабоды»

чаны вершы Алаізы Пашкевіч, Каруса Каганца і іншых паэтаў, а таксама пераклад апавядання Стэфана Жаромскага.

Значнай падзеяй пасля выхаду ў свет некалькіх сотняў такіх шчыткаў стала легальнае выданне ў 1903 годзе ў польскай друкарні К. Пянткоўскага (Пецябург) зборніка вершаў Яна Неслухоўскага (Янкі Лучыны) «Вязанка» і кнігі «Казкі» накладам у 5 000 асобнікаў жокая.

«Казкі» падрыхтаваў да друку беларускі пісьменнік, мастак, грамадскі дзеяч Казімір Кастрэвіцкі (Карусь Каганец) — пра гэта сведчыць спецыфічны правапіс (апострафы замест памякчальных знакаў). Ідэя ж выдання беларускіх казак належала В. Іваноўскаму, які пазнаёміўся з Карусём Каганцом у ягонага брата, лідскага лекара Амброжыя Кастрэвіцкага. Апошні фінансavaў выданне кнігі (яго ініцыялы былі пазначаны на тытульнай старонцы — «А.К.»).

В. Іваноўскі натхніў на кнігавыданне і малодшага брата жонкі А. Кастрэвіцкага Сцяпана Багушэўскага, на той час студэнта кракаўскага Ягелонскага ўніверсітэта. Багушэўскі прыцягнуў да супрацоўніцтва свайго сябра з часоў гімназічнай вучобы ў Менску Мар'яна Фальскага (будучага беларускага перакладчыка прозы і аўтара аднаго з лепшых польскіх лемантароў).

У 1904 годзе выйшаў томік беларускіх вершаў «Песні». Ён

прызначаўся найперш дзеля адраджэнска-рэвалюцыйнай агітацыі і таму друкаваўся ананімна (зборнік складаўся з твораў Ф. Багушэвіча, А. Пашкевіч і Каруса Каганца). Да выдання зборніка вершаў зноў спрычыніліся В. Іваноўскі з ужо згаданымі Карусём Каганцом, С. Багушэўскім і М. Фальскім. Выйшлі «Песні» ў Кракаве, дзе С. Багушэўскі і М. Фальскі выдалі яшчэ кнігі «Янка Музыкант» (пераклад апавядання Генрыка Сянкевіча), «Да свайго Бога» (пераклад з Стэфана Жаромскага) і «Ведзьма» (невядомага аўтара). Грошы на выданне В. Іваноўскі атрымаў ад сястры свайей нявесты, славуцкай піяністкі Кацярыны Ячыноўскай...

12 снежня 1904 года цар Мікалай II падпісаў указ, які здымаў ранейшыя абмежаванні на выкарыстанне мясцовых моў у «дэвяці заходніх губернях Расійскай імперыі», сярод якіх значыліся Віленшчына, Меншчына, Гродзеншчына і Магілёўшчына. Указ надаваў свабоду і беларускаму друкаванаму слову.

Для пашырэння кнігавыдання цяпер патрэбна было ўжо сваё выдавецтва. Не атрымаўшы мецэнацкай дапамогі, беларускія асветнікі заснавалі на прынцыпах акцыянернага таварыства выдавецкую суполку «Загляне сонца і ў наша ваконца». 1 студзеня 1906 года ў ёй налічвалася каля 45 удзельні-

каў з укладамі па 10 рублёў. Была ўтворана і ўправа з сямі «сяброў-заснавальнікаў», якія ўнеслі 250 рублёў. Агульны капітал суполкі складаў на пачатку 1906 года 700 рублёў, што і дазволіла распачыць мэтанакіраваную выдавецкую дзейнасць. Старшынёю ўправы быў абраны В. Іваноўскі, сакратаром — пецябургскі службовец Уладзіслаў Сталыгва, сябрамі ўправы — прафесар Браніслаў Эпімах-Шыпіла, жонка Іваноўскага Сабіна і яго старэйшы брат Юры (інжынер-тэхнолаг), настаўнік школы пры лютаранскім храме Св. Пятра Уладзіслаў Калашэўскі і Вінцэнт Валейка, на той час ужо студэнт Горнага інстытута.

Першынцам выдавецкай суполкі «Загляне сонца і ў наша ваконца» стаў «Беларускі лемантар, або Першая навука чытання», напісаў які Карусь Каганец.

На першым этапе (паводле натарыяльнай дамовы ён працягваўся да 1908 года) асноўную рэдакцыйную працу выдавецкай суполкі выконвалі В. Іваноўскі і Б. Эпімах-Шыпіла. У аддзеле рэдкаў кнігі і старадрукаў Нацыянальнай бібліятэкі Рэспублікі Беларусь захоўваюцца лісты супрацоўнікаў суполкі «Загляне сонца і ў наша ваконца», у якіх дэталёва перададзены этапы падрыхтоўкі першага беларускага букваря XX ст.

У траўні 1906 года Карусь Каганец атрымаў ад выдавецкай суполкі афіцыйнае запрашэнне да працы. Па даручэнні В. Іваноўскага ліст пісаў В. Валейка: «<...> Хай Пан напіша ксёнджу для дзяцей па-беларуску. <...> Толькі хай яна будзе ў 2-х часях, каб не надта вялікая. <...> На пачатак прысылаю 10 рублёў за работу. Хай Пан напіша, колькі будзе стоіць напісанне. За работу плаціць ні Войцік (г.зн. Вацлаў Іваноўскі. — А. А.), ні я, а беларуская выдавецкая суполка «Загляне сонца і ў наша ваконца». <...> Хай Пан не баіцца пісаць, колькі вартуе Панскі труд. <...> Мо вы, Пана, маглі б зрабіць рысункі да ксёнджкі? Добра было б. пішыце і прысылайце першу палову ксёнджкі пад адрасам: С. Петербург, 6-я рота 10, кв. 3. Вацлава Іваноўскаму».

Карусь Каганец адразу ж возьмецца за работу. «Даўней вучылі чытаць год або два, а цяпер і ў два месяцы навучыш, — пісаў ён у прадмове да лемантара. — Не паказвай зараз усіх знакаў, а так, як тут напісана: знак за знакам, і адразу вучы чытаць цэлы сказ і слова, склад за складам. Ня так, як раней вучылі: бэ-а — ба, а зразу: ба — ба...». Гэты метадычны прынцып К. Каганца аднавіўся і сёння плённа выкарыстоўваецца ў педагагічнай практыцы — да прыкладу, у новым «Буквары» Анатоля Кльшкі.

А затым нацыянальнае сонца пачало заглядаць у беларускія вокны часцей і смялей...

▶ ЖНІВЕНЬСКІЯ ЮБІЛЯРЫ

У наступным месяцы чакаюць сваіх юбілейў сябры Саюза беларускіх пісьменнікаў:

- 07.08.1947 — Лявон Пятровіч Неўдах
- 07.08.1932 — Адам Восіпавіч Мальдзіс
- 09.08.1967 — Уладзімір Аркадзевіч Клімовіч
- 20.08.1962 — Галіна Міхайлаўна Дубянецкая
- 20.08.1952 — Дзмітрый Альбертавіч Падбарэзскі
- 31.08.1947 — Алесь Васільевіч Кавалёў (Алесь Цвік)

Жадаем усім радасці, натхнення і дабрабыту!

▶ ДЫСКУРС

СЭРЦА ПРУСКАЙ ЛІТВЫ

◀ Працяг.
Пачатак на стар. 9 (1).

Частавалі чорным хлебам, кавай, літоўскім кумпяком. Я звярнула ўвагу на прычэпленыя кілбасы на вышыні галавы, іх было вельмі шмат, а таксама вялікія боханы чорнага хлеба, пірагоў. Там не было прыгожа зробленых бутэрбродаў. Купляеш кавалак хлеба, кілбасы ці пірагу і сам робіш, або кусаеш таго і таго».

У 1938 годзе літоўская ўлада ўзнагародзіла М. Янкуса ордэнам Гедыміна. А праз год Нямецчына праз ультыматум забрала ў Літвы Мемельскі край. Алтар Янкуса быў знішчаны, сам ён, 80-гадовы, выехаў да Коўна, везучы з сабой толькі «Вечную кнігу гары Рамбін». У канцы вайны, ужо ад Чырвонай арміі ён выехаў углыбікі Нямецчыны, падзяляючы лёс тысячаў сваіх раскіданых землякоў — мемельяндэраў і прускіх немцаў. Такая грамадска-палітычная гісторыя гэтага краю.

Лёс, які напаткаў і алтар Янкуса, і жыхароў Малой Літвы, быў, аднак, наканаваны. Яго вызначыла сакральная гісторыя Рамбіна.

Ад няпамятных часоў Рамбін быў культавым цэнтрам наваколля. У XIV ст. побач з Рамбінам згадваецца святы гай. Храніст XVI ст. адзначаў, што Рамбін у народзе лічыўся святой гарой. Па звестках XVIII ст., маладых, пашлюбаўшыся, уздымаліся на гару з кветкамі, пакідалі нешта ў ахвяру. У пачатку XIX ст. на гары знаходзілі залатыя ланцугі, паясы, бранзалеты і срэбныя міскі. Мяркуюць, гэта маглі быць упрыгожванні рамбінскіх жрацоў і посуд на ахвяры.

Марцінас Янкус са старэйшай дачкой Эльсай ля ахвярніка

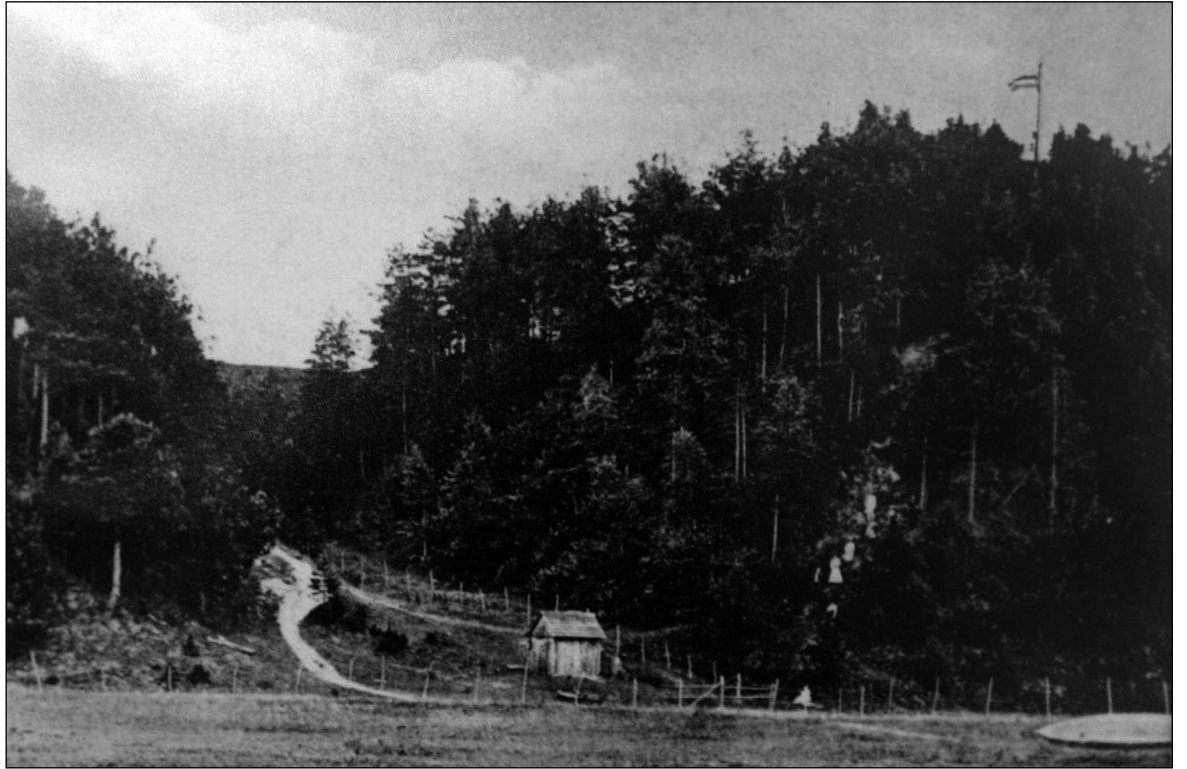
Рамбін быў прадказальнікам надвор'я. Гліняныя і вапнавыя часцінкі ў грунце назапашвалі вільгаць, і пры змене надвор'я колер гоных схілаў гары мяняўся. На сухое надвор'е Рамбін рабіўся светла-жоўтым, на дождж — цёмна-чырвоным і ахутваўся туманом. Тут мянялі свой кірунак вятры.

На Рамбіне ляжаў вялікі святы камень. Дыяметрам ён быў 10 м. Вышыню меў спусцістую — 2,5 м з паўночнага боку і 1,5 м — з паўднёвага. Звернуты паверхняй да сонца, камень адбіваў яго промні і на світанку ды надвечоркам рабіўся залацістым. На камяні былі адмеціны чалавечай далані і ступні, звярыных лапаў, а таксама выбіты меч. Паданне казала: шчасце не пакіне краю, пакуль ляжыць камень, але гара зруйнаецца, калі камень хто возьме.

У 1811 годзе млынар Шварц (ням. «чорны») разам з памагатымі пакалолі камень, а з буйнейшага кавалку Шварц зрабіў сабе жорны. Мясцовае паданне кажа, што рамбінскія лаўмы (жаночыя духі, русалкі) паказаліся былі і прасілі гэтага не рабіць, а калі іх не паслухалі, развіталіся з гарой, селі ў човен, пераплылі Нёман і праклялі злачынцаў. Неўзабаве Шварца знайшлі патрушчаным паміж зуб'ямі яго жорнаў.

Затым насталі вялікія абрушэнні Рамбіна. У 1835 годзе ў раку абвалілася частка гары, дзе ляжаў камень і была акружаная з чатырох бакоў валамі пляцоўка. У 1878 годзе рака знесла апошнія рэшткі гары. З таго часу Рамбінам пачалі называць такія ж высокі пагорак побач.

У падсавецкай Літве вогненны ахвярнік на гары Рамбін аднавілі

Рамбін на сутыку XIX і XX ст. На гары — зялёна-бела-чырвоны сцяг літоўнікаў. Угару ўздымаюцца ўдзельнікі купальскіх святкаванняў

— яго ў чалавечы рост змуравалі з камянёў. Ля алтара ляжаў камень з «Калюмнамі», што застаўся з Янкусавых часоў. Ад 1990-х гадоў рамбінскі алтар запальваўся рэгулярна, на гары збіраліся сябры Таварыства літоўнікаў, ладзіліся абрады па ўшанаванні гары, агня, продкаў.

Але і гэты ахвярнік напаткаў лёс сваіх папярэднікаў. Мінула 200 гадоў, і летась яго зруйнавалі. Гэтым разам — нібыта з канструктыўнай матывацыяй. На яго месцы 23 чэрвеня 2011 года, на Купалле, урачыста адкрылі скульптурную кампазіцыю — тры рознага памеру па-мастацку апрацаваныя камяні мусыць сімвалізаваць старажытную трыяду багоў — якую, напрыклад, у прусаў складалі Патрымпс, Пяркунс і Паталс. Побач з камянямі — узняты над зямлёй жалезны лапак, каб запальваць на ім невялікі агонь.

Аўтар кампазіцыі — вядомы скульптар Рэгімантас Мідвікіс, які пры стварэнні кансультаваўся з клайпедскім археолагам В. Вайткявічусам (дарэчы, аўтарам фундаментальнага збору сакральных месцаў «Жэмайція», у якім апісаны і Рамбін). Іншы вядомы даследнік старажытнасцяў Л. Клімка, які прамаўляў на адкрыцці, адзначыў: «Розныя балцкія плямёны маглі звяртацца да сваіх багоў у малітвах з рознымі імёнамі або іх эўфемізмамі. Гісторыяграфічныя крыніцы сцвярджаюць, што ў Прусіі — гэта Патрымп, Пяркун, Патал; у Літве — Дзіевас, Пяркунас, Велінас (Бог, Пярун, Вялес)».

Чуваць і галасы, незадаволеныя перастаноўкамі на Рамбіне (напрыклад, на інтэрнет-партале baltai.lt допіс этнапсіхолога Лютаўраса Бальсіса, лідэра суполкі «Белых ведуноў»). Тыя, хто непасрэдна спрычыняўся да жывых абрадаў на Рамбіне, незадаволены перайначваннем ужо сфармаванай за дзесяцігоддзі сакральнай прасторы на прастору пад турыстаў. Як і шмат дзе яшчэ ў сакральных месцах Літвы, тут усталявалі тлумачальныя стэнды, пазначылі сцэжкі, паставілі смет-

Удзельнікі V з'езда літоўнікаў у 1993 г. ля алтарнага агня. (Фота А. Стубры)

Скульптурная кампазіцыя, пастаўленая ў 2011 г.

ніцы. Абуэрне таксама выклікае непавага да месца перабывання абрадавага агня — і тое, што ранейшы, намолены ўжо ахвярнік узалі і разбурылі, і тое, што на новым «ахвярніку»-лапіку месца для агня шмат меншае. Асабліва важна — наноў месца парадкавалі не дзеля жывога асваення прасторы, як раней, а ў рамках праграмы ўпарадкавання турыстычна значных аб'ектаў (на гэта былі выдзелены сродкі Еўрасаюза).

Зрэшты, мо' лёс Рамбіна і яго камяня, яго алтароў — міфічнае ажыццяўленне сэнсаў, закла-

дзеных у старажытнасці праз назвы?

Перад утокам у мора (у Куршскую затоку) магутны, велічны Нёман разбіваецца на дзесяць рэчак, утвараючы дэльту.

Нібы «разломваецца» (lamėti) — ці не адсюль старая назва гэтай прыбярэжнай зямлі — Ламата? Нібы «расколваецца» (skalėti) — ці не адсюль і назва саміх скальваў?

Назва Рамбіна (ад gambus — збіты, зацвярдзелы, гузаваты) адсылала б да вобразу першайка ў бязэдным моры, што мае разламацца-раскалоцца, каб вызваліць скаваныя ў ім жыццёвыя сілы-рэкі — каб пачаў свет жыць...

▶ ЗГАДКІ

СІМПТОМЫ ДУХОЎНАГА САМААЧЫШЧЭННЯ

Станіслаў ДУБНЯЦКІ

А. Салжаніцын, В.Быкаў і публічнае супрацьстаянне хлусні

Люты 1974 г. Жыву пад моцным уражаннем ад таго, што днямі адбылося ў Мінску на рэспубліканскім семінары ідэалагічных кадраў. Сімптаматычна, што семінар пачаўся якраз у той дзень, якім датавана вядомае эсэ Аляксандра Салжаніцына «Жить не по лжи», а менавіта 12 лютага 1974 г.

Таму для мяне вялікай нечаканасцю стала тое, што ўжо ў час першай лекцыі па праблемах ідэалагічнай барацьбы лектара ЦК КПБ слухачы літаральна засыпалі пытаннямі, звязанымі з імем Салжаніцына і ягонай кнігай «Архіпелаг ГУЛАГ», якая з'явілася першай фундаментальнай спробай мастацкага даследавання дзяржаўнай сістэмы знішчэння людзей у часы тэрарыстычнай дыктатуры Сталіна.

У нашых СМІ, пісалі ў сваіх запісках прапагандысты, вядзецца злосная кампанія шальмавання Салжаніцына, хаця апошнія творы яго не публікуюцца і іх ніхто не чытаў. У чым канкрэтна пісьменнік абвінавачвае Леніна? За што ён крытыкуе Горкага? Чаму анатацыю на «Архіпелаг ГУЛАГ», дасланую з Масквы ва ўсе партыйныя камітэты, не паказваюць нават іх адказным работнікам, акрамя сакратароў?

Ні на адно з падобных пытанняў выступоўца не даў пераканаўчага адказу. А калі ён нарэшце скрозь зубы вымавіў: «Не ведаю... я, шчыра кажучы, кнігі гэтай не чытаў», у актовай зале Мінскай ВПШ, дзе праходзіў семінар, пачуўся гул незадавальнення, нават смех. З боку трыбуны данесліся невыразныя, амаль што нячутныя словы лектара: «Я разумею ваш шумок, але...». На тым з вострымі пытаннямі было пакончана.

І кожны слухач-ідэалаг міжволі задумваўся: калі тое, пра што гаворыць Салжаніцын, не з'яўляецца Праўдай жыцця, а паклёпам, ідэалагічнай дыверсіяй, то чаму аб гэтым не маюць права ведаць камуністы, партыйныя прапагандысты, закліканыя выходзіць людзей у духу непрымірымасці да вярочных поглядаў і меркаванняў? Няўжо арганізатары партыйнай вучобы і іх слухачы, якія абавязаны вывучаць па першакрыніцах тэорыю і палітыку партыі, не змоглі б абараніць Леніна або Горкага ад неабгрунтаваных нападак Салжаніцына?

На трэці дзень работы семінара стала вядома аб пазбаўленні А.Салжаніцына грамадзянскага СССР і выгнанні яго за межы Савецкага Саюза. І калі ў зале зноў узнікла атмасфера абурэння і нягоды з дзеяннямі ўладаў, адзін з членаў прэзідыума высо-

капастаўлены функцыянер Кампартыі Беларусі заявіў: «Відаць, у гэтай зале сабраліся не нашыя людзі».

Вось і дажыліся, братцы! Аказваецца, штатныя ідэалагічныя кадры, прапагандысты палітыкі партыі — не нашыя, не савецкія людзі!?

Супрацьстаянне дзвюх ліній, дзвюх розных падыходаў арганізатараў і ўдзельнікаў гэтага «выхаваўчага» мерапрыемства асабліва ярка праявілася літаральна ў апошнія хвіліны яго правядзення. Адбылося гэта ў час выступлення аднаго з галоўных ідэолагаў Кампартыі Беларусі.

— Што датычыць А.Салжаніцына, — сказаў ён, — то турма аказалася нявартай гэтага падонка. Нам значна выгадней пазбавіцца ад яго, чым цярапець у сваім доме. Апошні пасквіль Салжаніцына «Архіпелаг ГУЛАГ» — гэта палітычны маніфест мацёрага антысавецкага, у якім ён па-блюзнерску абвінавачвае Леніна ў стварэнні ў Расіі рэжыму насілля, гаворыць пра тое, што ад параўнання фашызму выйгралі ўсе, акрамя рускіх, заклікае аказаць супраціўленне ўладзе. А прынятае прэзідыумам Вярхоўнага Савета СССР рашэнне аб выгнанні Салжаніцына ёсць праўдлівае воле і гневу ўсяго савецкага народа.

Якраз у гэты момант адзін з членаў нашай дэлегацыі, дарануўшыся да майго пляча, спытаў:

— Якое ён мае маральнае права такім тонам і такімі абразлівымі словамі гаварыць аб выдатным пісьменніку, не ведаючы зместу ягоных твораў, бо гэта ж суцэльная лайка, суцэльны ярлык?

— Безумоўна, — адказаў я, — ніякага права ён не мае.

Хаця, падумалася мне, падобныя прапагандыстыкія «прыёмчыкі» выкарыстоўваюцца ў Беларусі не ўпершыню. Скажам, пасля выхаду ў свет апошніх Васіля Быкава «Сотнікаў» на аналагічных семінарах на ўсе лады распіналі пісьменніка за аднабаковасць, адвольнасць у раскрыцці тэмы партызанскага руху, за адсутнасць у яе герояў маральных каштоўнасцяў, у імя якіх чалавек здольны ахвяраваць сваім жыццём. Але і на гэтых семінарах таксама далёка не ўсе былі згодныя з агрэсіўна-выкрывальнай рыторыкай партыйных чыноўнікаў і лектараў.

Вось такія незвычайныя назіранні і думкі, вынесеныя з убацанага і пачутага на гэтым рэспубліканскім семінары. Тут быццам незнарок «выплюхнулася» на паверхню нягода людзей і афіцыйнай прапаганды, іх незадаволенасць адкрытымі спробамі ўладаў заглушыць любыя праявы іншадумства, прыструніць сваіх жа калег-партыйцаў за стыхійна ўзніклы «бунт» свядомасці. Мне гэтая з'ява падалася сімптомам нейкіх новых працэсаў духоўнага ачышчэння грамадства ад напласта-

ванняў савецкай прапаганды і агітацыі.

А. Адамовіч і антыперабудовачная Вандэя

Кастрычнік 1988 г. З душэўным болям і трывогай сачу за той шырокамаштабнай кампаніяй па шальмаванні на Беларусі неформальных аб'яднанняў і рухаў, якое разгарнулася пасля ўстаноўчага сходу гісторыка-асветніцкага таварыства памяці ахвяраў сталінізму «Мартыралог Беларусі» 19 кастрычніка 1988 г. (на ім было абвешчана аб заснаванні Аргкамітэта па стварэнні БНФ). А старт той кампаніі быў дадзены крыху раней, пасля выхаду ў свет 39-га нумара часопіса «Огонёк», дзе быў надрукаваны артыкул Алеся Адамовіча «Оглянься окрест».

Ужо самі фотаздымкі, змешчаныя ў якасці ілюстрацый да артыкула, здарава напалохалі сталіністаў. На іх — прастрэленыя чэрапы, бясконца колькасць людскіх касцей, вынятых з магіл забітых у Курапатах савецкіх людзей. Можна было выразна разгледзець у руках мінчан, што прыйшлі, каб пакланіцца бязвінна палеглым тут сваім землякам, родным і бліжкім, плакаты з надпісамі «Сталін — кат», «Патрабуем мемарыялу ахвярам сталінізму».

Тым большую занепакоенасць выклікала думка А.Адамовіча аб неабходнасці дэмакратычных пераменаў у Мінску, недапушчальнасці ператварэння яго ў антыперабудовачную Вандэю.

Перавёўшы дыханне і сабраўшыся з сіламі, старанна захавальнікі духоўнага і палітычнага ГУЛАГу пачалі

ўсур'ез распрацоўваць стратэгію і тактыку барацьбы са сваім пісьменнікам-земляком. Сталі перабіраць у памяці тых «грамадазнаўцаў», якія альбо па перакананні, альбо па злосным намерам зацята даказваюць, што сталінізм — гэта не ракавая пухліна на дзяржаўным целе, а амаль што яго вылечванне, амаль што Божы дар народу, які не можа знайсці сапраўднага шляху да шчасця.

І тут на дапамогу ЦК КПБ прыйшлі «саратнікі па класу» з Мінскага гаркама партыі. Быццам угадаючы думкі сваіх апекуноў, яны знайшлі новых, не выступаўшых раней актыўна ў прэсе вучоных і ветэранаў. І ўжо ў момант першага да іх зварту бойка далажылі: «А ў нас у аддзеле прапаганды і агітацыі ляжыць гатовы артыкул на гэтую тэму». «Аўтарамі» яго аказаліся акадэмік АН БССР М.Дарошкін, адказны сакратар Мінскай секцыі Савецкага камітэта ветэранаў вайны, Герой Савецкага Саюза А.Барданаў, старшыня Савета ветэранаў вайны і працы АН БССР, прафесар, Герой Савецкага Саюза Д.Жмуруўскі і намеснік старшыні савета ветэранаў Мінскага абласнога партызанскага злучэння, дацэнт К.Дамарад.

Першымі трапілі «пад прыцэл» ветэранаў арганізатары і кіраўнікі маладзёжнага аб'яднання «Талакі».

21 кастрычніка 1988 года газета «Вечерний Минск», а на другі дзень усе рэспубліканскія і абласныя газеты апублікавалі артыкул пад прэтэнцыёзнай назвай «Эволюция политического невестства».

Масавы чытач у той час і ў вочы не бачыў ідэйна-палітычнай

платформы «Талакі», а крытыкі палохалі ўжо яго тым, што гэтая платформа — ні больш, ні менш! — падваргае грунтоўнай пераробцы асноватворнай палажэнні марксісцка-ленінскай тэорыі, насычана духам «даўно асуджанага гісторыяй і беларускім народам буржуазнага нацыяналізму».

А ў жаданні моладзі аднавіць у Беларусі дзейнасць «беларускае аўтакефальнае праваслаўнае царквы і беларускае грэка-каталіцкае (уніяцкае) царквы» яны ўбачылі не што іншае, як падкопы былых гітлераўскіх прыслугачоў у асобе збеглых ад народнага гневу паліцэйскіх і бургамістраў. Ніколькі не лепшае, маўляў, і жаданне талакоўцаў узнавіць практыку стварэння беларускіх вайсковых фарміраванняў, бо гэтым у свой час займаліся эсэры, беларускія буржуазныя нацыяналісты сумесна з беларускімі акупантамі.

Паталагічную нянавісць у аўтараў згаданага артыкула выклікала і сімволіка, якую імкнуцца адрозніць сябры «Талакі»: маўляў, «Пагоню» і бел-чырвона-белыя павязкі насілі і паліцаі, і члены прафашысцкага «Саюза беларускай моладзі», а сёння іх носяць гітлераўскія недабіткі, што акапаліся на Захадзе.

У цэлым артыкул носіць характар палітычнага даносу, агульнааچارнення ўсіх і кожнага, у тым ліку «завадатараў» «Талакі» Вінцука Вячоркі, Алеся Сушы, Віктара Івашкевіча і Сяргея Вітушкі, жорсткай крытыкі СМІ, якія ствараюць рэкламу маладзёжным аб'яднанням (газеты «Літаратура і мастацтва», «Чырвоная змена», часопіс «Нёман» і інш.).

Але асабліва далася Алеся Адамовічу за яго «аганькоўскі» артыкул. Пісьменніку абвінавачваюць ва ўсіх смяротных грахах — у сваім матэрыяле ён быццам здолеў не толькі перавярнуць многае з ног на галаву, але і навесіў «ярлык» на тых, хто, на ягоную думку, увавабляе сур'ёзны бар'ер супраць перабудовы.

Паказальна, што выказаныя вышэйназванымі ветэранамі ідэі знайшлі своеасаблівае адлюстраванне на аператыўнай нарадзе ў ЦК КПБ па пытаннях «палітычнага характару» 24 кастрычніка 1988 года. Тут чыноўнікаў зноў і зноў папярэдзвалі аб недапушчальнасці стварэння ў Беларусі неформальных аб'яднанняў тыпу эстонскага Народнага фронту альбо літоўскага «Саюдзіса». Настойліва рэкамендавалі «спыніць» дзейнасць прыхільнікаў падобных настрояў у ВНУ, Акадэміі навук Беларусі, іншых установах і арганізацыях. Далі канкрэтную ўстаноўку не дапусціць альбо проста сарваць заплававанае апазіцыяй на 30 кастрычніка 1988 года святкаванне «Дзядоў».

Вось вам і антыперабудовачная Вандэя! Вось і яшчэ адзін пераканаўчы доказ правільнасці вывадаў і ацэнак Алеся Адамовіча!

15 (7)

ФОРУМ

▶ ВЕРШЫ

ЗАГАДКА ВОЛІ

Ірына ХАДАРЭНКА

Там свайго народа рэшткі
Бачыў я, што варты жалю,
Як сухое лісце ўвосень,
Бурай гнанае на захад.

Г. Лангфэла, «Спеў аб Гаяваце»

Стагоддзе цывілізацыйнай адзіноты —
Нязначны юбілей, праскочыць
непрыкметна...

Відаць, дзеля таго тут нішчылі
шляхетнасць,
Каб корпаўся народ за местачковым
дротам.

Дурныя звычкі — адкладаць свой лёс
на «потым»,
Сачыць за руйнаваннем нетраў
запаветных...

Даўно ўжо стала філіялам апраметнай
Гнілое, змрочнае, маўклівае балота.

Два буслы

Як прыгожа было!.. На вясковым двары
Дзве цудоўныя птушкі гнязділіся ўлетку.

▶ МІНІАЦЫОРЫ

ВЫДЫХ І ЎДЫХ

Сяргей ВЕРАЦІЛА

Ліст восеньскі

Прывітанне. Усё меўся табе напісаць — і
вось нарэшце сабраўся і адважыўся.

У нас тут якраз — восень. Паўсюдна і з
усяго ападае лісце, яго тут цяпер — цэлая
плёйма. Прыбіральшчыкі зграбаюць яго ў
кучы, засоўваюць у мяхі, а потым у нейкіх
спецыяльных машынах адпраўляюць у
нейкую невядомасць. Мо там яго паляць,
мо яшчэ што там з ім вырабляюць, я не
ведаю. Але так ужо атрымалася, што я
падняў некалькі-колькі бела-лінаваных і
бела-кратаваных і пішу табе па-за смут-
кам, па-за тугою, па-за адчаем, у час одуму,
у час распачы. Атрымліваецца, як па-за
смерцю, як па-за жыццём...

А раней іх палілі проста па дварах, і белы
дым узнімаўся да неба, сігналячы яму пра
неабавязковасць быцця, а бывала, што хто
з дзятвы ўкідаў туды кавалак рубероіду, і
тады дым чарнеў у неба іншым сігналам.
Кідалі таксама кавалкі шыферу; на-
грэўшыся, ён стрэляў у розныя бакі. Гэта
падавалася вясёлай прыгодой.

А раней іх палілі проста па дварах, а ця-
пер... цяпер я не ведаю. І ўся гэтая восень
ужо як не мая. І апошнія вылетныя птуш-
кі падбіраюць па садах апошнія пад'едкі і
— у вырай, вырай, вырай. А я не паляцеў, я
застаўся тут і застыгнуў у чаканні, што
Тут усё яшчэ павернецца, што Тут усё
яшчэ адбудзецца. А нічога не...

Восень. Падаюць лісты, валасы, зубы. І не-
далёка ўжо чатыры па дзесяць. Я падабраў
колькі лінавана-закратаваных — і на іх
маё табе восеньскае прывітанне. І пасля сло-
ваў уступу я спадзяюся знайсці яшчэ колькі
словаў. Яны яшчэ будуць, тыя словы.

Восень. І я ўжо не так чужа ўспрымаю на
гэтых вуліцах, сярод гэтых людзей сваю
постаць. А тут усё, як было: па-ранейшаму
п'юць, па-ранейшаму ўсе злыя. Мяркую,
што неўзабаве пойдучы дажджы і змыюць
успаміны пра лета, у Лету сплывае і смец-
це думак, і трызненне сну, і надзеі, і мары.
І зусім іншыя згадкі атачаць маю галаву,
і стома памружыць самлелыя вочы, а

лісце ўпала, упала, упала. А дажджоў усё
няма, няма, няма. Пад дрэвамі глеба зусім
пасохла. Думкі пра снег, крут... мігценне
прыносяць палёжку. Я б... не здзівіўся... але
гэта ўжо крамола...

Я яшчэ напішу. Гэта будзе ўжо іншы, не
перасохлы, не восеньскі Ліст.

Званок

Алё. Ну, прывітанне. Як добра, што паз-
ваніў. Як там у цябе? Усё добра? Ну давай
гавары, гавары, я слухаю. Усё ў парадку?
Ты расказвай, расказвай, я буду слухаць. Ты
расказвай. Я ўмею слухаць. Ты мне верыш? А
ты расказвай. Я слухаю. Я — увесь увага. Ты
гавары, расказвай. Не хварэш? Настрой доб-
ры? Я буду слухаць, я ўжо слухаю. Я ўмею. Я
навучыўся. Ты гавары, расказвай. Не верыш?
Ты толькі гавары, не маўчы, калі ласка.
Алё?! Куды ты? Не адключайся! Але!

Некаторыя запісы

Лета пракацілася па мне, не раўнуваючы, як
твой грэйдэр. Як я толькі не памёр. А не па-
мёр жа. Вось і добра, што не памёр. Марыў:
дачкакаюся восені плоднай, мокрай, цёлай.
Плён у снах. Рады снам. Сню то жалеза, то
зелле. Аднаго разу высніў замарожаную рыбу-
траску, што падала проста з неба. Выбег з
хаты — і хоць быў далёка не самы першы,
але і не апошні. Паспеў адхапіць тры штукі,
такія ладныя, кожная метры па паўтары.
Аднойчы прысніў Маскву. Заблукіў там
паміж Мясніцай і Гарохавай ды пакут-
ліва, доўга шукаў трамвай (абавязкова
трамвай), каб даехаць да Беларускага
вакзала. Нарэшце знайшоў і даехаў. Меў
поўныя кішэнні дробязі і ўсю яе аддаў за
квіток, а тут абесцілі, што вакзал замі-
наваны, але жадаючыя могуць праходзіць.
Я пайшоў, бо надта хацелася дадому.

Цямнее, як хутка цямнее. У вачах так-
сама. Яшчэ цэлы месяц будзе цямнець. У
тваёй усмешцы заўсёды стаіць сонца. Яно
сёння схавалася. Ну ўсміхніся, калі ласка.
Афіцыйна ткіна насмешка нібыта прыкле-
еная. Сёння прадавачка... таксама пас-
прабавала мне пасміхнуцца. Нічога ў яе не
атрымалася.

А цяпер аздабляюць яны этыкетку
На бутэльні з гарэлкай, што п'юць
жыхары.

Не расквітнела папараці кветка —
І змізарнеў тутэйшы чалавек.
Гуляюць кумяльганы па палатках,
Ератнікі ўчыняюць гвалт і здзек.

А з твані лезуць злыдні, ваўкалакі,
Імкнуцца панаваць, смяюцца ў твар.
Гані іх прэч, хай спрахнуць небаракі!
Зямля ж — ТВАЯ, і ТЫ тут гаспадар!

Загадка волі

Заўсёды марыла аб ёй
І — разам з тым — яе не мела.
Яна не можа быць маёй,
Яна не мае ўзросту, цела.
Яна так дзіўна існуе —
Па-за прасторай, па-за часам.
Адзіны шанс спазнаць яе —
Калі знаходзішся сам-насам.

Сябрам

Слата, золь, туманы і вятры...
Шэры бруд імкнецца ўсё запляміць.
І — раптоўнай задкай — снегіры
Ажыўляюць трапяткую памяць.

У дрыгве народ мой мае схоў;
Тут няма ні згоды, ні адзінства.

Чырванее вобраз снегіроў
На бялюткім тле майго дзяцінства.

Звабіла, сябры, вас далячынь
У замежжы блізкім і далёкім.
А цяпер — абапал крумкачы
Гарлапаняць і мазоляць вока...

Іманентнасць маўчання

Маўчанне золатам бывае не заўжды,
Ягоны водбліск нейкі алхімічны:
Ратуе ад знявагі і бяды,
І — аздабляе здраднікам аблічча.

Паэтам часам трэба памаўчаць,
Бо нават птушкі не пняць бясконца,
Не зелянее ўзімку сенажаць,
Не свеціць і не грэе ноччу сонца.

Калі ж навокал бессаромны гвалт
Ператварае ў быдла беларусаў,
А існаванне іх — турмы накшталт,
Маўчанне — выбар халуёў і трусаў.

Паэзія

Кон спляці карэннямі ў зямлі,
А ўяўлення смагляя азёры
Смуткам і крывёю наталі,
Каб на космас пазіраць праз зоры!
Намалой і раствары нашчэнт
Гарызонты неадольных думак!..

Горкі твой напоі, нібы абсэнт;
Толькі ён — найлепшы падарунак.

Не разабралі цяпліцу. Ці то забыліся, ці
то адмыслова. У лістападзе вятры не
міласлівыя. Лістапад — ветравы месяц...
На цяпліцы цэлафан далёка не новы. Пар-
ваўся, не вытрываў. І пад ветрам шматкі
матляюцца і ўвесь час пляскаюцца: пляс-
хляп-плюсь. Уначы гэты рытм робіцца
вельмі настойлівым і выразным, а калі
суды яшчэ дадаць бразганне бляша-
нак, павешаных на кіякі, каб адпалохаць
кратоў, а яшчэ адалены гук машыны,
скавытанне згаладалага цуцыка і накласці
гэта на бязмесцавую ноч, то складзецца
адчуванне поўнай богапакінутасці.

Сёння злавіў дзевятую мыш. Яе нават
было шкада. Такая ўжо была ціхая, мусіць,
не галодная. Па начах нічога не грызла, а
мо і грызла, толькі я не чуў. Я доўга на яе
паляваў, рэгулярна ставячы пастку, а па-
чварка рэгулярна здымала з яе вэнджаную
кілбасу, на сёмы раз ішчасце скончылася
— нарэшце патрапіла. Нічога сабе, такая
наетая. Зулус атрымаў задавальненне.
Чужыя густы цяжска прыняць, часам
амаль немагчыма.

Калюжына замерзла нечакана і адразу. Мі-
нулымі гадамі, здаецца, зусім не замярзала,
бо да маразоў паспявала высыхаць. Гэта ве-
цер яе высушваў кожнага разу перад зімой.
Ліст яшчэ паспеў як след заіржаваець, а яго
прыплюшчыла да зямлі ільдом. Да бліжэй-
шай адлігі, а мо і да самай зімы.
І на якую халеру я высек яго з калюжыны ра-
зам з кавалкамі ільда і прывалоў у хатку,
мусіць, каб адагрэць. Пад вечар лёд пацёк, а

яшчэ праз гадзіны дзве стаў іржава-рудым,
а недалёка да ночы яшчэ раз памяняў колер
на брудна-шэры і неяк зусім паніціўся,
нібыта яму самае малое два гады.
Усё гэта няправільна, ад пачатку і да
канца.

Такая прыгожая і такая недагледжаная.
А вось такая ўжо дагледжаная, што пада-
ецца нават прыгожай.

А зблізу? — А гэта ўжо наколькі блізка...

Дзяўчаты ля «гарачай выпечкі». Усе бу-
лочки.

У моднай кавярні «Лондан» дзве студэнткі
ці з недалёкага філіфака, ці з Лінгвістычна-
га ўніверсітэта за кавай пад цыгарэту ба-
вляць час. Я міжволі слухаю іхнюю гаворку.
Адна захоплена распавядае пра вартасць
розных перакладаў старафранцузскай
паэзіі. Другая слухае яе і на знак увагі час
ад часу хітае галавой. Але я бачу, што ёй
так і карціць сказаць нешта сваё. Нарэшце
гэта ёй удаецца:

— А мне таксама гэтым летам выразілі
гланды.

Рансар і гланды. Я нат смяяцца не здолеў.

Божачкі-Божка! Кожны раз захопляюся,
калі прамаўляю. Так лёгка выдыхаецца і
так лёгка ўдыхаецца. Божачкі-Божка.
Божачкі-Божка, і за кожнае такое ты ўзнага-
родзіў нас гэткаю мовай, калі так лёгка
— удых і выдых, выдых і ўдых.
І заўсёды вось так, не спыняючыся, ажно
да самага-самага скону.

▶ ФРАГМЕНТЫ АПОВЕСЦІ

БАБРОВАЯ ХАТКА

Вячаслаў ЛАПЦІК

Яму, старому бабру, спачатку тут жылося добра, утульна і міла. Да таго часу, пакуль на беразе ляснага возера з чыстай, як расінка, вадой, не з'явілася чужое насланне. Гэтая каманда маўклівых і злых дзядзькоў з недаверлівымі і вечна незадаволенымі тварамі захапіла возера, наляцеўшы сюды ў спецформе на чорных дарагіх машынах, хто з пагонамі, а хто ў звычайным цывільным адзенні, частка з аўтаматамі, а некаторыя з цяжкімі гумавамі дручкамі. Яны тут імпэтна наўзводзілі нейкіх вялікіх і малых будынкаў з калонамі каля ўваходаў і пазалочанымі кратамі на вокнах, панавазілі пяску з каменнем і парэзалі лес тоўстым смуродным асфальтам, адгарадзіўшыся ад свету боскага высокай сцяной з бетонных пліт і нацягнутым калючым дротам зверху, закрыўшы пад'езды жалезнымі шлагбаўмамі ды панаткаўшы праз кожныя трыццаць метраў будак і панасадзіўшы туды ўзброеных вайскоўцаў.

Стаіўшыся ў густым кусце лазы і ўважліва паназіраўшы за камандай набрыдзі, разважлівы бабёр вызначыў сярод іх і самага вялікага начальніка. Гэта чарнявы каржакаваты мужык з вялікай, як гарбуз, галавой і кароткай, бышчам залішне засаджанай у плечы, шыяй. Той быў вірлавокім, заўсёды незадаволеным, да таго ж картавіў, а на шыі пастаянна насіў тоўсты залаты ланцужок з вялікім бліскучым крыжыкам.

А вось раней... Спачатку нікога не было, пасля ціхае возера занялі спартоўцы і размясцілі вяслярную базу з мноствам лёгкіх і яркіх, свежа пафарбаваных чаўнакоў на беразе; ад ранняй вясны і да позняй восені прыязджалі на трэнероўкі мускулістыя і дужыя хлопцы з такімі ж моцнымі дзядзькатамі. Яны не перашкаджалі

спакойна жыць звярку, а той не злаваў іх.

Але цяпер, пасля прыходу багатага зброды і захопу возера, лясны жыхар застаўся зусім адзін. Вось чаму часам пад яркімі начнымі зоркамі яму становілася надта сумна. Ад чаго? Ад старасці, адзіноты і пачуцця пакінутасці. Ягонае дружнае сямейства павырастала і нядаўна, прадчуваючы бліzkую небяспеку, перадыслакавалася на новыя балоты і рэкі. Спачатку дзеці, унукі і праўнукі задумалі ўзвесці тут, у той самай затоцы, для сябе яшчэ тры хаткі, каб абсталявацца надоўга, пасля на сямейным савеце вырашылі пабудаваць двухсотметровую плаціну, але ўбачыўшы набрыдзь у страшных чорных машынах, прыталіся, цішком паназіралі за гэтым гармідарам і зразумелі: толку не будзе. Таму ад хмурых злых дзядзькоў парасплываліся хто куды. Ягоную жонку, маўклівую і вялікавокую бабрыху, што ва

ўсім слухалася мужа і ніколі не надакучала яму, злавіў на шапку мясцовы браканьер, паставіўшы пастку — жалезны нерат з тоўстымі вочкамі.

Ён жа не захацеў уцякаць адсюль разам з маладым пакаленнем. Самотлівы энк «Ду-ду-ду» некалькі тыдняў віўся над залатой затокай і каціўся далёка, аж у гушчар лесу, бо звярок адчуваў сябе надта нядобра. Пасля галашээнне сціхла: жывая істота на белым свеце прывыкае да ўсяго, нават да самага трагічнага.

Калі чужынцы павыганялі маладых спартоўцаў — бабру стала надта горка. Як у той момант, калі няголены тоўсты дзядзюк у фуфайцы падняў у жалезцы яго бабрыху і радасна разрагатаўся.

Той жа маленькі дзядзька з вялікай галавой-гарбузом і кароткай шыяй наведваўся да возера рэгулярна і, картавічы, даваў распараджэнні сваім служкакам. Уціхара цікуючы за збродам на беразе, бабёр не разумеў, чаму

гэтыя вялізныя істоты на дзвюх нагах так імкнуцца дагадзіць свайму важаку, носяцца вакол яго і лістом сцяляцца пад ногі, бышчам ён нябесны пасланнік.

«Што творыцца на тутэйшай зямлі? Хутка свет перакуліцца — прыезджая набрыдзь кіруе мясцовым людам».

Старому бабру было агідна глядзець на вычварэнцаў з аўтаматамі і гумовымі палкамі. Сачыць, як яны зграяй таўкліся вакол свайго начальніка, чакаючы загадаў, а бязлікія твары выражалі крайняе ўшанаванне і тупое дагаджэнне. І не заставаўся ніякага розуму ў іхніх вачах — толькі маўклівае і тупое паслушэнства...

«Яны што — усе нямыя? — дзівіўся бабёр, цікуючы за зграяй набрыдзі. — Чаму так сябе паводзяць і што з імі здарылася?»

У іх, жыхароў навакольных азёр і балот, таксама існавала свая строга дысцыпліна. Спакон веку меўся ўстаноўлены парадак. Без сходак і з'ездаў зацвярджаўся свой агульнапрызнаны начальнік — разважлівы і суровы важак, якога ніхто не выбіраў, але які сам сябе выяўляў і ўнушаў давер. Чым? Розумам, дасціпнасцю і ўменнем жыць.

Кожны насельнік меў магчымасць уносіць свае прапановы і паступаць, бывала, не так, як патрабаваў важак. Кожны меў права асабістага голасу і права выказаць сваю думку. Бывала, у часы рознагалоссяў, каб прымусіць выканаць загад, даводзілася ісці на крайнюю меру: пускаць у ход свае вострыя, як у пілы, зубы...

Сярод жа двуногіх істотаў ніхто начальніку нічога не гаварыў і не прапаноўваў, ніколі не раіў, не прасіў выслухаць яго, хоць той гарбузагаловы дзядзька нікога кусаў — а ўсе пакорна і бязмоўна выконвалі любое даручэнне.

Па суровых законах прыроды важаком сярод баброў не можа стаць крыклівы злодзей альбо тонкі аферыст — яго імгненна «раскусяць». Да таго можна дайсці не хітрасцю і трапалогіяй,

прахіндзействам і ашуканствам, а сваімі павадкамі і розумам. Паказаць сябе і сцвердзіць. Вунь яму як талковаму і мужнаму важаку пачалі верыць не адразу, а толькі тады, калі ён усіх папярэдзіў: рыхтуецца вялікая аблава, таму неабходна прытаіцца на дне і перачакаць, на бераг не выплываць.

Ён адчуваў небяспеку, але трое маладых і вечна капрызных дзядзькоў не паслухаліся — маўляў, жраць моцна хочацца, хады і люкі на дне не перакрыты, таму дрыжаць ад страху не трэба. Далі нырца і паплылі.

Двух задралі вывучанья сабакі — каля самага берага, прама пад тоўстай вярбой, адзін усунуўся ў жалезны нерат, хітра замаскіраваны ў затоцы. Неслухі пайшлі на шапкі-вушанкі...

Ён, стары бабёр, кемна паступіў другі раз, трэці — і затым яго пачалі слухацца і з ім раіцца.

...Гарбузагаловы мужлан не мог існаваць без дзевак і маладых баб. Ён амаль штодня цягаў іх сюды і рабіў з імі што хацеў. Часта пад віхрасцю музыку распранаў тых у вялікім доме, а пасля галышом цягаў на беражок возера, дзе і вытвараў свае штучкі. Дзядзькі ў пагонах уціхара сачылі за ім і хаваліся па кустах. А начальнік уваходзіў у кіпучы азарт і аж млеў ад задавальнення, доўга мучаючы голенькіх дзевак.

Вопытны звярок бачыў: нічога талковага акружэнцы картавага алігарха не зрабляць, не заўпарцяцца і не запратэстуюць, не паяднаюцца дружнай суполкай і не пачнуць барацьбу. Дзікі страх скарыў іхнія душы і праціў наскрозь плоць. Калі раззлаваны чалавек-гарбуз дапякаў і ўсыпаў пад поўную завязку, раз'юшана тупацеў нагамі, падначаленыя звыкла маўчалі, вінавата звесіўшы галовы, а затым пакорліва рассыпаліся па кутках — і толькі пасля, пахаваўшыся, незадаволеная нешта шапталі адзін аднаму, кідаючы асуджальныя позіркы на свайго боса (які ў той час з цыгаркай у роце гойсаўся на лёгкім індыйскім гамаку, адыходзячы ад стрэсу), часта круцілі каля скроняў пальцамі, вызначаючы псіхічны стан свайго начальніка, а самыя адчайныя шапталі: «Паскуднік! Па ім, сволачы, даўно турма плача!».

І ўсё. На больш рашучыя дзеянні ніхто не адважаўся, лічачы падобную форму пратэсту-праклёну дастаткова смелым палітычным актам — тым, чым можна хваліцца і што з цягам павінна заняць пачэснае месца ў гісторыі барацьбы народаў свету са сваімі прыняцальнікамі. Так паслужнікі выражалі свой пратэст і цешылі сябе тым, што яны адчайныя змагары, прытым мужныя — ды могуць пайсці і на барыкады, толькі вось тыя самыя сучасныя барыкады ніхто яшчэ не змакетаваў і не ўзвёў, а ім, маўляў, бракуе часу. І так няма калі дыхнуць...

Бабёр зразумеў — тут нападзіліся і жыўць пустэя істоты, не здольныя на рашучыя крокі,

▶ ЮБІЛЕЙ

ВОЛЯ І НЯВОЛЯ

Анатоль ДЭБІШ

Нехта ляціць да зор.
Нехта ў райскай даліне
палюе на райскіх птахаў.
Я крочу лясной сцяжынай
па грыбы і ягады —
і восенню,
і зімою.
Вы скажаце,
што такога не бывае?
Спытайцеся пра гэта
ў рыжэй вешы,
што ў старажытным дупле,
адзінокая,
часу імгненні збірае.

За даляглядам Еўропы схаваная ноч,
За даляглядам Амерыкі дзень палымнее.
Кроў арабіны і хата старая наўзбоч.
Поле, клады, крыж пахілы — які не чарнее.

Крокі няспешныя бацькі на полі нямым,
Ходзіць за плугам штодня ён, не знаючы
стомы.
Зерне надзеі ён кропіць у нетры зімы...
Толькі ніколі яму не вярнуцца дадому.

Стол не накрывіць, не паклікаць мяне за сабой
Зорнаю ноччу ці ў светлы вясёлкавы ранак.
Вокны сляпыя зацягнуты смутку смугой,
Попелам часу пакрыты знявечаны ганак.

Бацькава хата, ізноў да цябе я прыйшоў.
Колькі не бачыў! Ты думала, пэўна, загінуў.
З золлю туману змрочнаю слотай снягоў
Капае долу халодная кроў арабіны.

Тут мая спадчына: песні, сцяжыны мае,
Поле, клады, пах п'янкі канюшышы і
кропу...
За даляглядам Амерыкі дзень паўстае,
Сонца заходзіць за далеччу мройнай Еўропы.

Чорны птах

Чорны птах нада мною кружляе.
Чорны птах мае вочы дзяўбе.
За цябе ён, напэўна, карае
І заб'е ён мяне за цябе.

Па-над лесам плыву, па-над дахам.
П'ю вятры і снягі, і дажджы.
Я і сам стаў даўно чорным птахам,
Што стаміўся на свеце больш жыць.

Я вітаю і ночы, і ранне
І не страшыць ні смерць, ні палон,
Бо ў тваё я не веру каханне
І яно — толькі прывід і сон.

Святарам я не веру, манахам
І слязе, што сцякла са шчакі.
Мне па вечнасці пльвіць чорным птахам
Праз гады і пакутаў які.

Чорны птах няхай выключе вочы
І да смерці няхай ён заб'е.
Я нікуды з дарогі не збочу,
Заплачу за пакуты твае.

Кут

У кут збягаюцца ўсе дарогі,
і ўсе шляхі зыходзяць з яго.
Ён — вязніца.
Ён — бязмежжа.
Ён — воля.
І — няволя.

Кут — пакаранне.
І дар Божы.
З яго пачынаю свае вандроўкі
і вяртаюся да яго —
з усіх сцяжынак і прастораў.

Тут, за партрэтамі родных і блізкіх,
жыве мая памяць.
І праз гады —
кут ніколі не старэе,
вяртаючы маладоць тым,
хто даўно пастарэў.

Зноў спяшаюся да цябе —
родны кут,
куточак,
куцця...

Балада пра сябра

Ён самым лепшым сябрам быў:
Усмешкі шчырыя дарыў,
З адной еў міскі, шклянкі — піў,
І разумеў — з паўслова.
Ды вось патрапіў я ў бяду,
І на расстрэл мяне вядуць,
Яшчэ імгненне — я сыйду...
Да д'ябла, ці да Бога?

Бывай. Мой край! Мой родны дом!
Усё жыццё маё — на злом,
Наўкол — Гамора і Садом,
Паклёпы, гвалт і здзекі.
Хвіліны прамінаюць, дні —
А ні сяброў, а ні радні...
Натоўп галёкае: «Распі!
Каб не ўваскрос навек ён...».

Дзе ж сябра мой? Мо толькі ён
Аплача мой гвалтоўны скон?..
Ягоны чую я праклён, —
З натоўпу злітым хорам.
«Распі!» — нясецца над зямлёй...
З усмешкай шчырай і святой
Ускронь страляе сябра мой...
...Крывёй змывае сорам.

Апошнюю старонку кнігі
Перагарнуў... А што далей:
Ці завірухі, ці адлігі,
Краса вясны ці ліставей?

А дні нясуць мяне, бы крыгі,
Саскочыць толькі не пасмей...
Не дачытаў яшчэ я кнігі —
Старонкі вырваны далей.

ЯШЧЭ МЫ ПАЖЫВЁМ

Васіль ДЭБІШ

Стрыбог*

Яго не стрымаць, не стрыножыць ніяк.
Па нівах, дарогах і пушчах
Імчыцца Стрыбог, наганяючы страх
На сонныя «мёртвыя душы».

Ён птушкаю вольнай па свеце ляціць.
Свавольны, магутны, вялікі.
У вокны і дзверы грукоча, звініць.
І чуюцца стогны і крыкі.

І змрочныя думкі я з сэрца ганю.
За вокнамі, там, нехта плача...
І дух ажывае. І подых агню
Я чую, паганскі, гарачы.

* Стрыбог — бог ветру ў старажытных
славян.

Дажджбог*

З вясной ён прыйдзе зноў, я знаю,
На сенжаці, на палі —
Дажджбог, бог сонца, ураджаю,
Святы агонь каб запаліць.

Агонь далёкіх продкаў, веру,
Абудзіць стылую зямлю.
Народ расчыніць вокны, дзверы.
Дажджы гаючыя пальцоў.

Ён панясе агонь над краем:
Над Белай Вежаю, над пушчай...
Хай ярка полымя палае
На небе і — у нашых душах.

* Дажджбог — бог сонца ў старажытных
славян.

Пярун*

Грымі, Пярун, бесперастанку.
Не думай, грозны, пра супын.
Будзі народ, пакуль не стаў ён
Зусім бязмоўным і сляпым.

Не заціхай ні ўдзень, ні ўночы,
Папличнікам мне будзь. Заўжды.
Няхай агнём палаюць вочы
Твае і помсты, і жуды.

Вярні ты памяць нам былую.
Узвіся, горды, над гурмой
І цемру рассячы начную
Крыжацкай вогненнай стралой.

* Пярун — бог-грамавержац у старажыт-
ных славян.

Зоны

Прысніцца мне: чырвоныя пагоны,
З вінтоўкаю на вышыці вартавы
І трупамі запоўненыя рвы,
І смерць — адно тут выйсце з гэтай
зоны...

Навісла хмара чорная над краем.
На Беларусі зноў нялепшы час.
Зноў з мовы здзек. У зоны заганяюць
Рублёвыя, чарнобыльскія нас.

Мне слова «зона» слых балюча рэжа.
Хачу быць вольным я — абрыд палон.
Хачу свой край пабачыць незалежным:
Без халуёў, без дурняў і без зон.

Сувораў

Няхай крычаць, што ён герой — Сувораў!
А для мяне ён не герой. Хацеў

Краі паланіць. Ён люты кат, каторы
Не шкадаваў ні матак, ні дзяцей.

Калоў штыкамі іх, цару ва ўгоду.
Знішчаў людзей, — які ж тады герой?!.
Найпершы вораг ён майго народа,
Таму і асабісты вораг мой.

Агінскага люблю і паважаю.
Суворава?.. Даруй мне, мой чытач,
Я не люблю. Хто ката выхваляе,
Той здраднік і імперскі паслугач.

Маналог Кастуса Каліноўскага

Радзіма ёсць, а разам і няма.
Шапчу я — «Беларусь!». А мне — «Расія».
Такая воля — горай як турма:
Чужая мова, песні тут чужыя.

Стаміўся ад дажджоў я і завей.
Шукаю свой народ, губляю веру.
Дзе ваяры за праўду?.. Вас заве
Кастусь... І край заве касіянераў.

Ды іх няма. Мо паўміралі ўсе?..
Хавацца па скляпенням змрочным годзе!
Хай шыбеніца. Заклікаю: сей
Свабоды зерне, мілы мой народзе!..

Бывай, Марыся! Чую, што ідуць...
Бяздольнік-вецер застагнаў у полі.
А воля будзе! Кайданы спадуць.
Смерць не страшыць. Страшней за ўсё
няволя.

Шлях

Памяці Анатоля Сыса

Мяняў імёны, ролі і жанчын
І ўсіх учынкамі здзіўляў сваімі.

Самотны. Хоць з сябрамі, — ды адзін.
І вершаў не пісаў, а жыў ён імі.

Ён піў віно. З крывёй. Зямных багоў
Ён скідваў, нібы смеце, з п'едэсталаў...
Над прорваю ляціць душа яго
У лесвічным пралёце за Купалам.

...Шчэ пажывём у скрадзенай Айчыне.
Аляксандр Яравы

Ніхто не верне радасць мне і святая.
Вясну чакаю, а цяпла няма.
Смуга. Кружляе варанне над хатай.
І поле, лес, дарога — усё ў дымах.

Кальша вецер дрэвы нудна, гучна.
А ты, а вы... Навошта?.. Пустата...
Наступіць ноч, спаўе і будзе мучыць:
Не так я жыў, не так жыў, не так...

Наш час не наступіў. Калі? Не знаю.
Ён хлусамі спалонены. Няма.
Так сталася. Над звар'яцелым краем —
Аблогай непраглядная зіма.

Здавалася б — вось сонца, гэтак блізка.
А снег па вокны... Спіць глыбокім сном
Мой родны край — крыжы і абеліскі...
Ды мы не зломлены, яшчэ мы пажывём.

Паэты Анатоль і Васіль ДЭБІШЫ нара-
дзіліся 22 ліпеня 1962 года ў вёсцы Ша-
мятоўка Свіслацкага раёна Гродзенскай
вобласці. Закончылі Мінскі інстытут куль-
туры. Жывуць і працуюць у Брэсце.

Сакратарыят Саюза беларускіх пісь-
меннікаў і «Літаратурная Беларусь» вінш-
уюць сваіх сяброў і аўтараў з 50-гадовымі
юбіляямі і зычаць ім радасці ды святла — і
на наступную палову веку!

▶ ФЕЛЬЕТОН

НАЧАЛЬНИК ІДЭАЛОГІІ

Анатоль САНАЦЕНКА

«У нейкім царстве, у нейкім гасударстве жый-быў цар...» — «Што вы заговорваецца, цароў у нас ужо 100 гадоў я няма». — «Ну, добра, добра, не цар, а так, дыктатар сярэдняй рукі. Але — з царскімі замашкамі!» — «Вось гэта ўжо бліжэй. Дык што вы хацелі расказаць?..»

Дапусцім, звалі яго Аляксандрам Васільевічам. Дапусцім, быў ён у першым сваім жыцці вайскоўцам, палітруком. З усімі вынікаючымі... Ваяваў, напрыклад, з Амерыкай, даказваў саветкім салдатам шкоднасць гэтай краіны для сусветнага гістарычнага прагрэсу і г.д. і да т.п. Салдаты верылі — выбару ў іх не было.

Затым «махнатабровага» генсека знеслі на могілкі, імперыя развалілася, полк расфармавалі. А звычка вась, звычка гаварыць — засталася. Што рабіць? Што рабіць? У мясцовай адміністрацыі працаваць хочаце? Ну там арганізацыя ўсякіх-розных мерапрыемстваў, кантроль за дзейнасцю розных партый, грамадскіх аб'яднанняў, газет... Падыходзіць? Пытаеце! Вядома, падыходзіць. Праца ж знаёмая, з людзьмі.

І стаў Аляксандр Васільевіч працаваць, не пакладаючы, так бы мовіць, языка. Працаваў-працаваў, нават мазоль на сваёй працоўнай прыкладзе нацёр, давалася паласкаць ёдзінолам.

Пасада яго яму падабалася: ён зверху — усе пад ім. Загадчык аддзела інфармацыі! Гэй, хто там, збоч!... Псік, увогуле.

Але час, як яму і ўласціва, ішоў далей, і патрабаваліся ўжо іншыя назвы, больш адпаведныя.

Адзел пераназвалі ў ідэалагічны. І стаў Аляксандр Васільевіч ужо начальнікам ідэалогіі. І была дадзена яму ўлада над малымі гэтымі. Улада пасвіць народы жалезным ідэалагічным кіем.

І ўсё б, можа быць, нічога, але гісторыя гэта адбывалася ў краіне, якой у той час ужо правіў звар'яцелы кіраўнік, прыдбаўшы той хвор яшчэ да свайго прэзідэнцтва. Так бывае: група баяраў, жадаючы большага, правяла (падтрымліваючы скрозь) ужо тады не зусім здаровага чалавека да ўлады, намерваючыся кіраваць самой. Але кіраўнік раптам ачуўся, выйшаў са сваёй псіхатэры і вырашыў, што калі народ за яго прагаласаваў, то не трэба яму ніякіх павадыроў-дарадцаў. Маўляў, самі з вусамі. І разгнаў усіх, дзякуючы каму ўзвысіўся. А некаторых, найболей свавольных, нават на той свет шукаць сваё шчасце адправіў.

Ну дык вось, прайшло з тых часоў 15 гадоў, і кіраўнік зусім з дуба скочыў: узвёў, напрыклад, свайго сабаку-лабрадора ў генерал-маёры, зрабіў сенатарам любімага скакуна (зрэшты, тут ён быў неарыгінальным), завёў па ўсёй краіне мноства сем'яў (мог,

скажам, падысці да ўпадабанай яму жанчыны і сказаць: імен цы-мутараканскай нашай дзяржавы аб'яўляю цябе сваёй жонкай), а каб народ раптам не замануўся абурацца, перавёў яго, народ гэта значыць, на кантрактную сістэму, ды яшчэ прымусіўшы ўсіх напісаць заявы «па ўласным» з адкрытай датай. А таксама ўвёў усюды, дзе ўводзілася, пасаду начальніка ідэалогіі. Для кантролю за розумамі. А галоўным начальнікам над гэтымі начальнікамі, такім чынам, у горадзе N. быў Аляксандр Васільевіч.

Жылося яму хлебна і соладка. Дзяржаўны чалавек! Кіраўнік «вертыкалі» ўлады! Службовец па адмысловых даручэннях з неабмежаванымі магчымасцямі! Людзі паслухмянымі статкамі заходзілі ў адведзенае ім ідэалагічнае стойла і нават не блялі. А калі і падавалі голас, дык толькі дзеля таго, каб падзківаць. Добры народ трапіўся. Рахманы.

Акрамя кантролю за настроямі думак, займаўся Аляксандр Васільевіч таксама арганізацыйнай выбараў, якія ён асабіста даўно б адмяніў за непатрэбнасцю: бо і так жа зразумела, хто пераможа. Гэта былі не выбары, а казка! Кіраўнік аднойчы (забыўшыся прыняць своечасова транквілізатары) прызнаўся, што яму гэтулькі галасоў і не трэба. Навошта, маўляў, яму 99 адсоткаў, хопіць, скажам, і 91. А таму — выправіць вынік у бок памяншэння. А то вось перад суседзямі нават сорамна. Не павераць жа, што ўсе за яго. Словам, — забяспечце.

І Аляксандр Васільевіч забяспечваў. Рабіў усё, як той казаў, у лепшым выглядзе. Не прычапіцца. Малайчына!

І быў бы ён шчаслівы: пашана, павага, імяны гадзіннік ад кіраўніка, але завёўся ў іх горадзе адзін журналіст. Вось як жучок у куце заводзіцца. І точыць, і точыць, і точыць. І точыць, і точыць. Няма рады! Хоць як добра ўсё складалася: у Аляксандра Васільевіча — пашана і павага, у мэра — бізнэс, у старшыні мясцовай «ахранкі» — рашэнне жыллёвага пытання ўсіх сваякоў, у начальніка паліцыі — свой наркатрафік...

здолеў неяк выкруціцца. І зноў — тое не так, гэта не гэтак...

Так, мяккія сягоння часы, ліберальныя. Гадоў наццаць назад не цырымоніліся б. Прыехалі б уначы: хто тут вораг народа? І ў кутку, на дзесьці гадоў без права перапіскі. А то лепш — да сценкі. Каб ведалі. А то — свабода слова, правы чалавека, дэмакратыя! Распусцілі народ. Зусім распусцілі.

Зверху на Аляксандра Васільевіча душаць: прыкладзіце высілки, колькі ўжо можна... Ён — пнецца, дзьмецца і — чорт пабярэ — нічога не выходзіць!

Добра, мы пойдзем іншым шляхам. Дамовіўся з начальнікам калоніі — той выпусціў на пару гадзінак траіх сваіх падапечных, тых, што на добрым рахунку. Сустрэлі яны адвечоркам у пад'ездзе надакучлівага праўдараба — а ў таго, аказваецца, чорны пояс па каратэ, — у юнацтве песціўся, шмат гадоў прайшло, але цяліцы вось памятаюць, памятаюць... Памятаюць, я сказаў!

Словам, замест калоніі адправіліся добрыя дзеці ў лякарню. І галоўнае, вось як крыўдна атрымалася, нічога журналісту не праўдывіш: дзейнічалі ж нелегальна, хоць і з санкцыі.

Што ж рабіць?

Падсылалі чалавека з хабарам — той быў спущаны з прыступак; накіроўвалі адмыслова падрыхтаваную супрацоўніцу — журналіст не павёўся...

Начальства гневаецца, але настойвае: брутальныя метадамі нельга, у нас перыяд лібералізацыі, трэба добра выглядаць у вачах суседзяў, таму — усё павінна быць ціха, неўзаметку...

Лёгка сказаць. Самі б паспрабавалі...

Так у пакутлівай, няроўнай барацьбе прайшло яшчэ паўгода.

І вось у адну страшную прыстрашную ноч прысніўся Аляксандру Васільевічу страшны-прыстрашны сон: быццам ідзе ён па горадзе, і кожны стрэчны мінак жудасна, без слоў, узіраецца ў

яго твар ды моўчкі, з размаху, б'е яго па гэтым самым твары.

Прысніцца ж такое, сапраўды. Ну, нічога, нічога, у наступны раз нам пакажуць іншы сон.

Але сны паўтараліся з кепскай перыядычнасцю кожную ноч. Прачынаўся Аляксандр Васільевіч зусім пабіты, абмацаў ля люстэрка свой твар: ці цэлыя косці? Баліць, не баліць?

Нарэшце, захварэў. Тэрмінова да хірурга! «Гэта вам, наймілы, да стаматолага трэба», — ласкава казаў беласнежны хірург, асабіста да гэтага з Аляксандрам Васільевічам не знаёмы.

Хворы зуб быў выдраны, а журналіст застаўся. І ўсё гэтак жа па начах адбывалася бяскарнае збіванне Аляксандра Васільевіча на ціхіх вуліцах горада.

Ён страціў апетыт, потым — цікаваць да жыцця...

Далей — больш. Стаў патрабаваць ад паліцыі зафіксаваць «цялесныя пашкоджанні», пракрасіцца ў яго сон і затрымаць мінакоў. Затым, пераапрагнуўшыся армейскім афіцэрам, выйшаў на вялікую дарогу — рэгуляваць дарожны рух. Прыставаў да пешаходаў і кіроўцаў, патрабаваў ад іх ведаў асноў дзяржаўнай ідэалогіі.

Спачатку яго паказалі лекарам, затым звелі ў псіханеўралагічнае аддзяленне...

У лякарні Аляксандр Васільевіч карыстаецца ўсеагульнай павагай. Калі ён — сваёй бравай, ваеннай хадой — выкрочвае па чыста вымытым бальнічным калідоры, пацыенты ківаюць у яго бок і нязлосна, з прычыны хваробы, грымаснічаючы, кажуць адзін аднаму: «Начальнік ідэалогіі!» — і весела смяюцца.

Ад стваральнікаў. Пры напісанні гэтага фельетона не пацярпеў ніводны ідэалаг ці дыктатар. Усе супадзенні — выпадковыя. Усе магчымыя здагадкі — на сумленні чытача.

▶ АПОВЕД

ДЗЕ ХОБЫ, ТАМ І БІЗНЕС

Стас ІЛЫН

**Кішыць рыбай уладны
Атлантычны акіян, гэтак жа,
як амерыканскае жыццё
кішыць рознымі дзівацтвамі.
Адно дзівацтва такое, што
ўсе забавы ў Амерыцы
проста ці ўскосна, але
звязаныя з паяданнем ежы.
У такіх умовах арганізаваны
паляўнічы і рыбалюны
турызм. Ён раскрываецца па
тых жа законах маркетынгу і
рынкавых адносін, як кожны
іншы бізнес у капкараіне.**

Адпаведна, жаданне кліента — закон, і любую нашу прыхамаць або забытую дзіцячую мару спрытныя бізнесмены гатовыя без парэчання ўвасабляць у жыццё хоць кожны дзень, абы слухаць шэлест купюр, што вандруюць з вашай кішэні ў іх пухлы капшук. Ну, а калі шалясцець вам няма чым, дык мары вашы нікому, акрамя вас, і не цікавыя.

Ад нашага малага астраўка толькі адхлынуў дзіцячы турыстычны сезон, а кішэні ўсіх мясцовых рабацяг запоеўніліся за гэтыя тры месяцы прыемным папяровым шлестам. Дык кожны і пачаў сублімаваць гэты шэлест у рэалізацыю сваіх таемных жаданняў. Я ўжо даўно хацеў парыбачыць не з берагу, а непасрэдна ў акіяне. Праглядзеўшы ўсе магчымыя прапановы прыватных чартарных лодак, я ацаніў свае магчымасці ў 50 у.е. І спыніўся на шасцігадзінным круізе на луфара і камбалу з адплышцём ад берагу не далей, чым сем кіламетраў. Пасля, вядома, зразумеў, што паскупіўся, і трэба было браць дзесяцігадзінны — на страйпера. Тады б мяне аддзяляла ад берагу прыкладна кіламетраў 50, але і заплаціць давалося б у два разы болей.

Сярод мясцовага беларускага насельніцтва знайшлося яшчэ тры летуценнікаў, гатовых патраціць палавіну свайго выходнага дня на штохвіліннае выкіданне на вецер магічнай сумы ў 13 цэнтаў з кармы цеплахода за сем кіламетраў ад берагу. Прынамсі, у выпадку нулявога ўлову менавіта так і глядзяць на падобныя круізы людзі, абякаваныя да рыбалкі. Таму хатнія стэрэатыпы пра тое, што культурныя рыбакі на Захадзе сумленна адпускаюць злоўленую рыбку і рыбачаць толькі з-за асалоды ад самога працэсу, мусіць, да гэтага самага Захаду так і не дайшлі. Адпускаюць тут тое, за што можна атрымаць штраф, ды і то не заўсёды. Карыслівыя амерыканцы вельмі баяцца траціць попусту час, таму прыносяць дамоў усё, што заўгодна, абы не сарамацицца перад суседзямі. Мы таксама настроіліся браць усё падрад, таму што наперад запрасілі паўгораду на юшку.

Калі мы ранкам набліжаліся да пірса, які хаваўся ў тумане,

было прынята рашэнне без рыбы дамоў не вяртацца, і «калі што» — купіць яе, свежавылаўленую, у рыбнай лаўцы на тым жа пірсе.

Ахвотных парыбачыць у той дзень было не густа. Разам з намі набралася чалавек пятнаццаць, сярод іх адзін стары, які ледзь падняўся на борт, але быў настроены ваяўніча. Толькі хто-небудзь пытаўся: «Колькі часу?», стары адказаў гучна з усмешкай: «Самы час злавіць вялікую рыбку!». Таксама неразумела, якім ветрам занесла да нас на судна некалькі маладых параў, яўна настроеных не рыбачыць, а проста правесці час удваіх, назіраючы, як падскокваць з вады дэльфіны. Самым апошнім на борт зайшоў суровы афраамерыканец, трымаючы ў руцэ доўгі чорны футляр з надпісам BAZUKA. Ён быў адзіны, хто

Карыслівыя амерыканцы вельмі баяцца траціць попусту час, таму прыносяць дамоў усё, што заўгодна, абы не сарамацицца перад суседзямі

прышоў са сваёй вудай. Відаць, з гэтай прычыны глядзеў на ўсіх звысоку, пыхліва расчыхляючы сваю «базуку».

Наш цеплаход з рамантычнай назвай «Зорнае Святло» даволі доўга плыў па заліву ўдоўж вострава, абмінаючы ўсе масты, і нарэшце выйшаў у адкрыты акіян. Там ён істотна прыбавіў хуткасці, і праз некалькі хвілін многія даведліся, што хварэюць марской хваробай. Ніхто, праўда, адкрыта ў гэтым не прызнаўся, але глядзячы на бледныя скрыўленыя фізіяноміі, усё было зразумела і без слоў.

Каманда нашага «лайнера» складалася з капітана і двух памочнікаў, якія наразалі нажыўку, выдавалі вудзільны, арэнда якіх каштавала 5 у.е. за штуку, дапамагалі распутаць леску,

а таксама маглі даць кароткі майстар-клас тым, хто рыбачыў упершыню. Адзін з іх быў падобным да гогалеўскага казака. Выпучыўшы свой велізарны жывот, ён моўчкі прагульваўся па палубе, мармычучы нешта ў вусы, з-пад якіх увесь час тырчала цыгарэта. Відаць, раней ён быў адчайным «марскім воўкам», а цяпер, на пенсіі, падпрацоўваў тут. Ён па-майстарску разбіраў рыбку на філе двума рухамі, адточанымі гадамі, і мы, абступіўшы яго кругам, моўчкі назіралі за гэтым магічным працэсам.

Пакуль мы плылі, гэты мужычок сабраў з усіх жадаючых па 3 у.е. у банк, які ў канцы рабалкі павінен быў атрымаць той, хто зловіць самую вялікую рыбку.

Праплыўшы некалькі міль, наш цеплаход спыніўся, і быццам вялізны павук, пуская ў недры акіяну павуціну з нашых лесак.

За нашы кроўныя 5 у.е. нам выдалі даволі цвёрдыя бартавыя вудзільны даўжынёй каля двух метраў з простаю інерцыйнай шпуляй і прымацаванымі двума кручкамі, прывязанымі на адлегласці дзесяці сантыметраў адзін ад аднаго. Вочы многіх запоеўніў салодкі туман ад прадчування, як толькі яны ўявілі адразу двух важкіх луфараў на вудзільне. Тыя ж памочнікі параілі, што трымаць вудзільна трэба колцамі ўверх і адпаведна левай рукой, а шпулю круціць — правай. Калі шчыра, мая левая рука была да гэтага не падрыхтавана, і таму ў апошняю гадзіну гатовая была без майго ведама шпурнуць на дакучнае вудзільна ў акіян. У такім выпадку кішэня нашага пузатага «казака» папоўніўся б яшчэ на 20 у.е.

Плынь у гэты дзень была даволі хуткая, таму ўсім даводзілася вудзіць з аднаго борта або з кармы, каб леску не зацягнула пад «Зорнае Святло». Праз такі натоўп вудзільнаў і рыбакоў абстаноўка ў першыя хвіліны была вельмі напружаная: то нехта чапляўся сваім кручком за леску другога, то ў час бадзёрай падсечкі дзядуля-гумарыст лупануў вудзільнам па старэчай лысіне, то нехта зачэпіў локцем і перавярнуў у ваду кантэйнер з нажыўкай, аблегчыўшы рыбе здабыванне ежы. Як высветлілася, луфар актыўна прамышляе кнібалізм, таму ў якасці нажыўкі мы выкарыстоўвалі парэзаныя куска філе таго ж луфара.

Што датычыць вудзільнаў, дык мы былі крыху здзіўленыя, калі ўбачылі, што кручкі былі проста прывязаныя да лескі, бо працьгталі перад гэтым у Інтэрнэце, што лавіць луфара трэба толькі на металічны павадок. Луфар — рыба драпежная з вельмі вострымі зубамі, і згодна з аповедамі блогераў-рыбаловаў можа запроста адкусіць палец. І ў той жа час, за шэсць гадзін рыбалкі не здарылася выпадку, каб некаму перакусіла леску. Можа, гэта адносіцца толькі да буйных рыбін, памерам па два тры кілаграмы, якіх ловяць на ўбярэжжы паўночнай, у якім-небудзь Мантоку... Мы лавілі, у прыныце, дробязь, не даўжэй за чатырнаццаць дзюймаў. Затое па актыўнасці паводзінаў гэтая дробязь не ўступае нават акулам, таму працэс лоўлі ўсё роўна быў вельмі захапляльным.

Наш цеплаход рабіў стаянкі па паўгадзіны, пасля прапльваў некалькі міляў і зноў спыняўся. У часе першай стаянкі я злавіў камбалу; убачыўшы яе, малады памочнік рвануў да мяне з рулеткай, але тут жа ў мой локаць упёрся жывот нашага сівога «марскага воўка». Ён прыкінуў сваім вокамерам, які, па яго словах, лепш за любую

рулетку, што тут усяго дванаццаць дзюймаў замест патрэбных васьмнаццаці, і мая першая рыбіна адправілася назад у акіян.

А ў гэты час народ поўным ходам цягаў луфараў, для якіх згодна з законам штату Нью-Джэрсі не было абмежаванняў у памерах. Як толькі нехта даставаў, адзін з памочнікаў адразу выкрываў гэтую навіну.

У час адной удалай стаянкі гаварыць бедалагу даводзілася вельмі хутка, што рабіла яго падобным да аўкцыяністаў у самы напружаны момант гандлю.

— Злева два, адзін ззаду, зноў адзін злева, падвойны наперадзе, яшчэ падвойны? Два падвойныя спераду, акула справа, яшчэ адзін справа, наперадзе зноў падвойны... — сыпалася з яго вуснаў.

Рыбу кідалі ў белыя пластыкавыя вёдры, якія, напоўненыя ўжо марскою вадой, выдавалі ў самым пачатку разам з вудзільнамі. У выніку пасля апошняй стаянкі з кожнага вядра чулася такое прыемнае, лагоднае плёсканне. Луфары былі ва ўсіх.

Адзін раз на мой кручок паквапілася дробная пясчаная акула, якая пасля фота-сесіі ва ўсіх ракурсавых была таксама адпушчана.

А вось стары ўсім на здзіўленне доўга змагаўся, але ўсё ж перамог уікфіша (weakfish). Выглядае гэтая рыба таксама, як луфар, але большая і не такой афарбоўкі. Луфар смела апраўдвае сваю арыгінальную назву bluefish, і колер у яго ярка-блакітны, а weakfish (літаральны пераклад — «рыбаслабак») больш серабрысты і ў цёмную крапінку. У нашым выпадку гэтая рыба аказалася зусім не «слабаком». Дзякуючы ёй дзядуля і сараўў банк. Яго «ўікфіш» аказаўся самым буйным уловам.

Калі плылі назад, добра стомлены «марскі воўк» усім парэзаў іх улоў на філе, каб можна было адразу кідаць яго на патэльнію. Астатнія ён выкідаў за борт, з-за чаго ўсю зваротную дарогу цеплаход доўгім густым шлейфам суправаджала чародка чаек. Настроіўшыся выключна на юху, мы ад тых паслугаў адмовіліся і моўчкі дапівалі каву, елі бутэрброды. Дома палічылі ўлоў: 24 луфары на чатырох.

Шмат гэта ці мала, не буду казаць, ведаю толькі адно — юшка атрымалася выдатная!

P.S. (З ліставання бабулі-чытача і ўнука-аўтара)

«Стась, што гэта: стэнды з донатамі, гіросы... сквотер, сталкер, сквот, рэп-чтец... Чытальнік? Ён гаворыць рэчыгатывам. Рэчытальнік? Я не знайшла адпаведнае слова. Назад увесь тэкст не ганяй, толькі напішы заўвагі.

У будучым набірай без тлустых словаў, папярковыя кнігі друкуюць раўнамернымі шрыфтамі. Думай над стылем, прымай перад сабою ва ўяўленні чытача, палюбі яго, бо гэта самы важны чалавек у пісьменніка, сябра або апанент. З тваёй згоды, я аддам апавяданні ў друк».

«11.01.2012.

З Богам, баба Дануся.

Напішы некалькі словаў пра сябе...»

